

ГУЗОРИШИ ВАЗЪИ ҲУҚУҚИ БАШАР ДАР ТОҶИКИСТОН ДАР СОЛИ 2015

Хулосаи гузориш

Тоҷикистон давлати авторитарӣ аст, ки президент Эмомалӣ Раҳмон ва тарафдоронаш онро зери султаи сиёсӣ нигоҳ доштаанд. Қонуни асосӣ системаи бисёрҳизбиро дар назар дорад, вале ҳукумат монеи плюрализми сиёсӣ аст. Тибқи нозирини байналмиллалӣ, ки бисёре аз онҳо он равандро амиқан ноқис номиданд, интихоботи парламенти моҳи март бо адами плюрализму интихоби асли буд.

Мақомоти давлатӣ назорати воқеиро аз болои мақомоти амниятӣ нигоҳ доштанд.

Мушкилоти асоситарини ҳуқуқи башар иборат аз нотавонии шаҳрвандон дар тағири ҳукумат аз тариқи интихоботи озоду мунсифона; шиканча ва сӯиистифода аз боздоштшудагон ва афроди дигар аз тарафи нерӯҳои амниятӣ ва сарқубии фаъолиятҳои сиёсӣ буд.

Дигар мушкилоти ҳуқуқи башар иборат аз маҳдудсозии озодии баён, озодии матбуот ва паҳншавии озоди иттилоот ба шумули такроран қатъсозии сомонаҳои мустақили паҳши ахбор ва сомонаҳои шабакасози иҷтимоӣ, шароити ноқомии мазҳабӣ ва инчунин мавҷудияти хушунат ва таъбиз дар муқобили замон; шиканча дар низоми ҳарбӣ, боздоштиҳои худсарона; радди ҳуқуқи муҳокимаи одилонаи судӣ; шароити ногувору ба ҳаёт таҳдидкунандаи зиндонҳо; маъни дастрасии нозирини байналмиллалӣ ба зиндонҳо; маҳдудсозии бар ҳуқуқи коргарон; қочоқи афрод ба шумули қочоқи чинсӣ ва меҳнатӣ.

Мақомот дар ҳадамоти амниятӣ ва ғайра мақомоти давлатӣ бечазо амал намуданд. Танҳо чанде аз кормандони давлат барои поймол намудани ҳуқуқи башар чазо дид, ҳеч яке аз кормандони давлат барои шиканчадиҳӣ маҳкум нагаштанд.

Қисми 1. Эҳтиром ба тамомияти шахс аз ҷумла озодӣ аз:

а. Маҳрумсозии худсарона ва ғайриқонунӣ аз ҳаёт:

Дар ҳоле, ки қонун кушторҳои беруназсудиро аз тарафи кормандони амниятии давлат манъ месозад, якчанд гузориш оид ба даст задани ҳукумат ва ё агентҳои он ба куштори худсарона ва ё ғайриқонунӣ расиданд. Чун мисоли намунавӣ метавон гузориши радиои “Озодӣ”ро аз 28-ӯми август, ки он оид ба боздошти Умар Бобочонови 23 сола ва чанде аз дӯстони вай, дар вақти сайругашт дар боғи Ваҳдат хабар медиҳад, ном бурд. Дар шӯъбаи қорҳои дохилӣ, дӯстони Бобочонов шохиди лату қуби то беҳуш гаштани Бобочонов аз тарафи пулис шуданд. Бобочонов 4-ӯми сентябр, баъди як ҳафта ба ҳолати кома афтиданааш дар беморхона ҳалок гардид. Аҳли оила ва дӯстони Бобочонов исрор карданд, ки пулис вайро барои гӯё маънии динӣ доштани ришаш мавриди ҳадаф қарор доданд.

Якӯми сентябр вазорати корҳои дохилӣ эълон дошт, ки он тафтишоти махсусро ба роҳ мемонад, вале то охири сол ҳукумат аз натиҷае аз он тафтишот хабаре надод.

б. Нопадидшавӣ

Дар давоми сол гузоришҳо дар бораи нопадидшавиҳо бо ангезаҳои сиёсӣ вучуд надоштанд.

в. Шиканча ва дигар аъмоли бераҳмонаву ғайринсонӣ ва ё муомилаву ҷазои таҳқиромез.

Қонуни асосӣ истифодаи шиканчаро манъ месозад. Агарчи ҳукумат дар соли 2012 Кодекси ҷиноятиро ҷиҳати таъсиси банди нав, ки шиканчаро дар мутобиқат бо қонуни байналмиллалӣ ташреҳ менамояд, ислоҳ кард, даъвоҳо нисбати ҷо доштани лату кӯб, шиканчадиҳӣ ва дигар навъи маҷбурсозӣ барои дарёфти иқроршавиҳо ҳангоми истинток идома ёфтанд.

Мақомот дастрасии кофӣ ба маълумотро ба созмонҳои ҳомии ҳуқуқи башар барои таҳқиқоти иддаҳои шиканчадиҳӣ муҳайё насохтанд.

Дар моҳи март пулис Равшан Раҳматови 18-сола, сокини ш.Хучандро баъд аз ба хушунат мубаддал гаштани баҳсу даъвои ду гурӯҳи наврасон боздошт намуд. Бо вучуди гувоҳии наврасон, ки сабабгори занозани набудани Раҳматов исрор доштанд, ӯ дар авбошӣ айбдор шуда, ба се соли зиндон маҳкум гашт. Адвокати Раҳматов исрор дошт, ки пулис Раҳматовро ҳам дар мошини пулис баъд аз боздошт ва ҳам дар шӯъбаи корҳои дохилӣ мавриди шиканча қарор дод. Сипас Раҳматов гӯё ба шиканчаи беш тоқат наоварда, бо корди даст зада гирифтааш ба шиками худ мезанад. Дар раванди апеллятсия прокурор худмаъҷубкунии Раҳматовро эътироф намуд вале даъвоҳои шиканчадиҳиро рад кард.

Шароити зиндон ва марказҳои боздошт

Шароити моддӣ: Ҳукумат 10 зиндон ва аз ҷумла як зиндони барои занон ва 12 маркази боздоштро таҳти амал қарор дошт. Шароити аниқи зиндонҳо номаълум боқӣ монд, валекин боздоштшудагон ва маҳбусон аз шароити зишт ва ба ҷон таҳдидкунандаи зиндонҳо ба шумули изофабории афрод ва шароити ғайрисанитариӣ онҳоро хабар доданд. Бемориҳо ва гуруснагӣ мушкилоти ҷиддӣ буданд. Ожонсиҳои СМ иттилоъ доданд, ки сатҳи сирояти бемориҳои сил ва СПИД дар зиндонҳо қобили мулоҳиза ва сифати хадамоти тиббӣ бад буд. Аксаран наврасони мардина бо мардони калонсол ҳамроҳ нигоҳ дошта мешуданд.

Маъмурият: Идораи ҳукумати омбудсмен (нозири ҳуқуқи башар) вучуд дорад ва омбудсмени он аз зиндонҳо дидан кард, вале тавонист танҳо камтар аз 2 фоизи ҳамаи арзу шикоятҳоро ҳал намояд.

Созмонҳои ғайридавлатӣ (СҒД), аз беътимодӣ ба механизми омбудсмен аз барои садоқаташ ба президент Эмомалӣ Раҳмон, беътиноии бардавом ба нигарониҳои ҷамъиятӣ аз эҳтиром ба ҳуқуқи башар, хабар доданд.

Гурӯҳи махсуси назоратии назди омбудсмен ва намояндагони СҒД санҷишҳои эълоншуда аз шароити зиндонҳоро ба ҷо оварданд. Кадом арзу шикояти хос аз шароитҳо санад нагаштааст.

Назорати мустақил: Вазорати адлия ба маҳдуд сохтани дархости дастрасии намояндагони ҷомеаи байналмиллалӣ ва ҷомеаи маданӣ ба зиндонҳову марказҳои боздошт идома дод. Дар соли 2013 анҷумани СҒД-ҳои маҳаллӣ, Этилифи зидди шиканча ҳамроҳ бо идораи омбудсмен ва вазорати корҳои дохилӣ ба мувофиқатномаи назорати муассисаҳои баста расиданд.

Бо вучуди он, ки мақомот дастарсии Этилифи зидди шиканчаро ҳангоми талоши онҳо ба диданҳои эълоншуда, гуфтугӯ бо маҳбусон ва ё дастарсӣ ба асноди муассисаҳои ислоҳӣ рад намуд, дар таи тамоми сол Этилифи зидди шиканча ва омбудсмен диданҳои банақшагирифташударо ба муассисаҳои баста анҷом доданд. Бинобар адами мувофиқатномаи боздидҳо бо ҳукумат Кумитаи байналмиллалӣ салиби сурх (КБСС) ба камбуди дастарсӣ ба зиндонҳо дучор буд. Музокирот бо сабаби аз ҷониби ҳукумат рад намудани шароитҳои меъёрии КБСС барои боздидҳо аз зиндонҳо мутаваққиф гардид.

г. Ҳабсҳо ва боздоштҳои худсарона

Қонун бо сароҳат ҳабсҳои худсаронаро манъ намесозад ва ҳабсҳои худсарона маъмулӣ буданд. Қонун зикр мекунад, ки пулис бояд идораи прокуратураро дар бораи ҳабс дар давоми 12 соат бохабар сохта, дар давоми 10 рӯз айбҳоро вогузорад. Танҳо чанде аз шаҳрвандон аз ҳуқуқи апеллятсия кардани ҳабсашон воқиф буданд ва танҳо чанд мавриди тафтишоти қудрати пулис ва афсарони низомӣ дар боздошти шаҳрвандон вучуд дошт.

Нақши пулис ва дастгоҳи амниятӣ

Вазорати корҳои дохилӣ, оҷонсии назорати маводи муҳаддир, оҷонсии давлатии назорати молиявӣ ва мубориза бар зидди фасод, кумитаи давлатии амниятӣ миллӣ (КДАМ), кумитаи давлатии андоз ва ҳадамоти гумрук бо ҳам масъулияти органҳои шаҳрванди

ҳифзи ҳуқуқро бар ўҳда доранд. Вазорати корҳои дохилӣ аввалан масъули тартиботи ҷамъиятӣ буда, қувваҳои пулисро назорат менамояд. Ожонсии мубориза бо маводи муҳаддир, ожонсии бар зидди ғасод ва кумитаи давлатии андоз салоҳияти тафтиши ҷиноётро мансуб буда, ба президенти кишвар итоат мекунад. Кумитаи давлатии амнияти миллий (КДАМ) масъули разведка буда нерӯҳои сарҳадиро назорат мекунад. Он инчунин парвандаҳои марбут ба айбдоршавӣ дар ифротгароии сиёсӣ ва мазҳабӣ, қочоқи инсон ва парвандаҳои ҳассосияти сиёсӣ доштаро тафтиш менамояд. Хадамоти гумрук бевосита ба президент итоат мекунад. Прокуратураи генералӣ тафтишотро, ки ин ожонсиҳо анҷом медиҳад, назорат мекунад.

Масъулиятҳои ожонсиҳо ба ҳадди ҷашмгир рӯи ҳам рафта ва органҳои ҳифзи ҳуқуқ ба кумитаи давлатии амнияти миллий сарфурорӣ мекунад. Органҳои ҳифзи ҳуқуқ дар тафтиши гурӯҳҳои муташаккили ҷиноӣ босамар набуданд, зеро гурӯҳҳои ҷиноӣ иртибототи баландпояи худро бо ходимони давлат ва ожонсиҳои амниятӣ нигоҳ доштанд. Фаҳмиши бесадо миёни органҳои ҳифзи ҳуқуқ чунин буд, ки якчанд ашхос аз ибтидо дастанарасон буда, тафтишотро аз ибтидо пешгирӣ менамуданд.

Бечазоии расмӣ мушкилоти бузурге боқӣ мемонад. Дар ҳоле, ки ҳукумат иқдоми маҳдудеро ҷиҳати ба ҷавобгарӣ кашидани гунаҳкорон ба амал овардааст, шиканча ва бадрафторӣ нисбати маҳбусон идома ёфт ва фарҳанги бечазоӣ ва ғасод тафтишоту ҷазодиҳиро заиф сохт. Дар баъзе мавридҳо ҳангоми шуниданҳои пеш аз зиндонӣ қардан ва судҳо, судяҳо даъвоҳои айбдоршудагонро дар бораи таҳқиру шиканча ҳангоми боздошт рад намуданд. Особдидагони аъмоли сӯиистифода аз ҷониби пулис метавонанд шикоятҳои расмиашонро ба таври хаттӣ ба корманди сатҳи боло ва ё идораи омбудсмен бидиҳанд. Бештари особдидагон дар сукут монданро аз хатари қасосгирии мақомот дида, афзалтар донистанд. Идораи омбудсмен чанде аз кӯшишҳоро ҷиҳати посухдиҳӣ ба шикоятҳои нақзи ҳуқуқи башар ба амал оварда, бо иддаои он, ки идораи мазкур салоҳияти изҳороту тавсеаҳоро нисбати ин парвандаҳои ҷиноятӣ надорад аҳён ба онҳо мудохила намуд.

Ҷараёни ҳабс ва муомила бо боздоштшудагон

Мувофиқи қонун пулис метавонад шахсро то 12 соат пеш аз айбдоршавии вай аз тарафи ҳукумат боз дорад. Агар ҳукумат баъд аз 12 соат ўро айбдор насозад, он фард бояд озод гардад, вале пулис аксаран боздоштшудагонро аз айбҳои ба онҳо воғузуршуда бохабар намесозад. Агар пулис айбро расмӣ бисозад, пас метавонад шахсро то 72 соат пеш аз пешкаши он айбҳо ба судя, барои шуниданҳои эълони ҷурм нигоҳ дорад. Судя соҳиби ҳуқуқи содир қардани фармони боздошт, ҳабси хонагӣ, пардохти замонатпулӣ ва интизор шудани суд мебошад.

Мутобиқи қонун аъзои оила ҳаққи боздид аз маҳбусонро баъд аз содир шудани айбнома доро мебошанд, вале кормандони ҳукумат бештари вақт ҳаққи маҳбусонро барои мулоқот бо адвокатҳо ва аъзои оилашон рад мекунад. Қонун изҳор мекунад, ки адвокат ҳаққи

ҳозир будан дар бозпурсихоро бо дархости шахси боздоштшуда ё адвокат дорад, валекин дар аксари вақт кормандони ҳукумат ичозаи дастрасии сари вақти адвокатонро ба муштариашон намедиханд ва бозпурсихои ибтидои бедуни онҳо сурат мегиранд. Кормандони ҳукумат шахсони бо чинояти ба амнияти миллӣ ё ифротгарои робита доштаи айбдоршудагонро ба мӯҳлатҳои тӯлонӣ бе айбдор кардани расмии онҳо нигоҳ медоранд.

Ҳабсҳои худсарона: Ҳукумат умуман далелҳои ба ҳабсгириро дар назар мегирад, вале баъзан боздоштшудагон ва гурӯҳҳои ҷомеаи маданӣ хабар додаанд, ки кормандони ҳукумати айбхоро месозанд ва ё мавридҳои хурдандозаро бо мақсади ангеваи сиёсӣ боло мебаранд.

29-ӯми сентябр мақомот Бузургмеҳр Ёров, адвокати якчанд аъзои боздоштшудаи Ҳизби наҳзати исломи Тоҷикистон (ҲНИТ)-ро бо айби робита бар ҳаводиси 4-ӯми сентябр, ки он рӯз собиқ ҷонишини вазири мудофия Назарзода ва афроди ба вай содиқ ба нӯҳ корманди органҳои ҳифзи ҳуқуқ ҳамла оварда онҳоро куштанд, боздошт карданд. Мақомот Ёровро дар содир намудани тақаллубу сохтакории калонҳаҷм, дар муомилаи тиҷоратии соли 2010 айбдор сохтанд. Ҳамкорон ва нозирини байналмиллалӣ даъво карданд, ки мақомот ин айбхоро барои монеа шудани ваколати вай аз ҲНИТ ва дилсард намудани адвокатҳои дигар аз саруқор доштан бо ин парванда бофта буданд. Дар рузи 15-ӯми октябр прокуратураи генералӣ эълон дошт, ки парвандаи Ёровро чун “маҳфӣ” табақабандӣ карда расман иттилооти расмиро оиди нигарниҳои афзоишёбанда нисбати раванди он бибаст. СҒД-ҳои сершумор ба шумули Авфи байналмиллалӣ ва анҷумани ҳуқуқи башар дар Осиёи Марказӣ ба раҳои фаврии Ёров ва дастрасӣ ба вай ва оилааш даъват намуданд. Ёров то охири сол дар ҳабс боқӣ монд.

Баъзе аз кормандони пулис ва кормандони адлия ба таври муназзам дар мубодила бар нармазозии ҷазо ва ё раҳосозӣ пора мегирифтанд. Мақомоти органҳои ҳифзи ҳуқуқ барои тамдиди боздошти шахс дар ҳабси пеш аз судӣ бояд баъди ду, шаш ва 12 моҳи боздошт аз судя ичозат гиранд.

Боздошти пеш аз суд: Адвокатҳои боздоштшудагон шикоят карданд, ки прокурорҳо аксари вақт гумонбаршудагонро барои мӯҳлатҳои тӯлонӣ нигоҳ дошта, сабти боздошти ибтидоиро танҳо дар сурати тайёр будани гумонбаршуда ба иқроршавӣ анҷом медоданд. Дар аксари вақт боздошти пеш аз судӣ аз як то се моҳ давом кард, вале метавонист то 15 моҳ ҳам идома ёбад.

д. Ради муҳокимаи боинсофи судӣ

Агарчи қонун ҳокимияти судиро таъмин месозад, шоҳаи иҷроия аз фишороварӣ болои прокурору судяҳо истифода намуд. Фасод ва ноқордонӣ мушкилоти чашмгир буданд.

Чараёноти судӣ

Қонунан айбдоршудагон ба (асли бароат) презумпсияи бегуноҳӣ ҳақ доранд, аммо дар амал аз он баҳравар намебошанд. Суд қариб ҳамаи айбдоршудагонро гунаҳкор донист. Дар давоми шаш моҳи имсол аз 5,981 парванда ҷаҳор ҳолати сафедкунӣ, ки дутои аз он пурра сафед карда шуданд мавҷуд буда, бақия 2 парванда ба сафедкунии қисмию маҳкумшавии камтар дучор гаштанд. Дар зарфи нимаи аввали сол мақомот як ҳукми ҳабси яқумраро бароварданд.

Суди ҳақамон мавҷуд нест. Айбдоршудагон умуман метавонанд ҳангоми суд сари вақт бо адвокатҳо ба машварат пардозанд, вале аксаран аз ҳаққи машвара бо адвокатҳо дар муддати қабл аз суд ва дар давоми тафтишот хусусан дар парвандаҳои сиёсӣ рад мешуданд. Масалан раҳбари ҲНИТ дар ноҳияи Норақ аз ҳаққи дидор ва намояндагии қонунӣ ҳам дар марҳалаи пеш аз боздошт ва ҳам ҳангоми даҳ рӯзи зиндон шудан маҳрум гашта буд. Мақомот бо мақсади монеа гаштани дастарсии баъзе аз муҳолифини сиёсии ҳабшуда ба хидмати адвокатӣ, бар муқобили баъзе адвокатҳо айбҳои аз назари сиёсӣ ангежаёфтаре ба миён гузоштанд.

Ҳангоми зарурат ҳукумат адвокатҳоро аз ҳисоби ҷамъиятӣ таъмин намуд вале айбдоршудагон ва ҷомеаи маданӣ шикоят доштанд, ки ҳукумат баъзан адвокатҳоро бо қасди рад намудани дастрасии айбдоршудагон ба машвараи ҳуқуқии бо интиҳоби худ таъин менамуд.

Айбдоршудагон ва адвокатҳои шахсӣ гуфтанд, ки адвокатаҳои аз тарафи ҳукумат таъингашта вақолати камсифат ва бемаҳсулро ба ҷо оварданд. Яқчанд СҶД-ҳои дохилӣ ва хориҷӣ ба айбдоршудагон машвараи ройғони ҳуқуқиро таъмин намуданд.

Бо иҷозати судя, айбдоршудагон метавонанд гувоҳу шаҳодати худро дар муҳофияи пешкаш кунанд. Айбдоршудагон ва адвокатҳои онҳо ҳаққи додбароии ҳамаи шаҳодатҳои ҳукумат, зиддбароӣ ва пурсиши шоҳидон, пешкаш кардани шаҳодат ва далелориро доро мебошанд, агарчи баъзе аз адвокатон даъво намуданд, ки ҳукумат дастрасии онҳоро ба маводи субуткунандаи бар муқобили муштариҳои онҳо ҷамъгаштаре рад намуд. Валекин ҳеҷ гурӯҳе аз далеловарӣ манъ нагаштааст ва усулан ҳамаи далеловариҳо баробар баррасӣ мегарданд. Аммо судҳо, умуман аз далелории вакилони дифоъ дида далеловариҳои прокуратураро ба инобати хеле бештар мегарданд.

Қонун изҳор медорад, ки танҳо судя метавонад ба назорати телефонҳо ва ё дигар воситаҳои муҳобираро иҷозат диҳад. Идораҳои амниятӣ зуд-зуд муҳобиротро ба мисли шабакаҳои иҷтимоӣ ва зангҳои телефонино бе иҷозати ҳуқуқӣ назорат мекарданд.

Маоши ками судяҳо ва прокурорҳо онҳоро дар муқобили ришвахӯрӣ, ки амали умум гаштааст, осебпазир боқӣ мемонад. Кормандони ҳукумат судяҳоро дар зери таъсири сиёсӣ қарор додаанд.

Агарчи судҳо ҳамагонӣ ҳастанд, қонун гузаронидани судҳои “махфӣ”-ро дар сурати тобиши амнияти миллӣ доштани он иҷозат медиҳад. Гурӯҳҳои ҷомеаи маданӣ дар пайдо кардани дастрасӣ ба парвандаҳои овозадор дар ҷомеа, ки онҳоро ҳукумат аксаран “махфӣ” эълон дошт, ба душвориҳо дучор гашта буданд. Дар давоми сол ҳукумат якчанд парвандаи судии ангезаи сиёсӣ доштаро дар паси дарҳои баста анҷом дод.

9-ӯми феврал Зайд Саидов, собиқ вазири саноат, корчаллон ва раҳбари ҳизби бақайднагирифташудаи сиёсӣ, ки дар зиндон аст, ки мурофиаи судии вай оиди айбҳои нав барои ҳамагон боз бошад, вале суд ин дархости ӯро рад намуд.

Дар соли 2013 суд Зайд Саидовро бо айб дар тақаллуб, порахӯрӣ, таҷовуз бар номус, бисёрзанӣ дар мурофиае, ки ба даъвои созмонҳои ҳомии ҳуқуқи башар ангезаи сиёсӣ дошта пур аз нигарониҳои нисбати мӯҳлатҳои мурофиаӣ буд. Дар моҳи июли 2014 вақте, ки Саидов бо ҳукми 26 сол дар зиндон буд, оҷонсии мубориза бар зидди фасод айбҳои навро ба шумули дуздии моли давлат ва тақаллуби хуччатҳоро бар ӯ вогузошт. Мурофиаи ғайримунсифонаро пешбинӣ намуда, Саидов аз рӯзноманигорон хоҳиш намуд, то онҳо дар он ҳузур дошта бошанд. Суд дархости Саидовро оид ба мурофиаи кушода қабул намуд, вале иштироки рӯзноманигорон, намояндагони созмонҳои байналмиллалӣ ва СҒД-ҳои маҳаллиро бо далели он, ки толори суд хеле хурд аст рад намуд. 11-ӯми август суд Саидовро бар асоси айбҳои нав ба се соли иловагии зиндон маҳкум намуд. Созмонҳои муҳофизат аз ҳуқуқи башар ба аз назари сиёсӣ ангеза ёфтани мурофиаи Саидов баҳо додани он давом дод.

Маҳбусону боздоштшудагони сиёсӣ

Дар ҳоле, ки ҳукуматдорон аз набудани маҳбусони сиёсӣ ва ё ҳабсҳои ангезаи сиёсӣ дошта даъво доранд, ҳизбҳои муҳолиф ва нозирини маҳаллӣ иттилоъ доданд, ки ҳукумат интихоби муҳолифини сиёсиашро ҳабсу чазо додааст. Тахмини бозътимоди шумораи маҳбусони сиёсӣ вучуд надошт.

20-ӯми июл суди ноҳияи Ҳисор, Чалолиддин Маҳмудов, узви шӯрои сиёсии ҲНИТ ва аъзои кумисюни марказии интихобот ва раёйпурсии умумро ба панҷ соли зиндон маҳкум намуд. КАМ Маҳмудовро бо шубҳа дар ниғаҳдори ғайриқонунии аслиҳа боз дошт. Мақомот Маҳмудовро дар рӯзи 10-ӯми феврал камтар аз се рӯзи пеш аз интихоботи парламентӣ дастгир намуда нозиринро ба ангезаи сиёсӣ доштани ин боздошт бовар қонунданд.

Чараёноти шаҳрванди судӣ ва муҳофизати ҳуқуқӣ

Парвандаҳои шаҳрвандӣ дар судҳои умумии шаҳрвандӣ, судҳои иқтисодӣ ва судҳои низомӣ баррасӣ шуданд. Судҳо метавонанд пардохтани ҷабронпулиро ба осебдидагони парвандаҳои ҷиноӣ дастур диҳанд. Суди алоҳидаи ҷавонсолон вучуд надорад, агарчи судҳои хастанд, ки утоқҳои ҷудоғонаро барои назорати кӯдакон аз болои толори суд ба воситаи видеокамера таъмин мекунанд.

ё. Мудохилаи худсарона ба зиндагии шахсӣ, оила, манзил ва мукотиба

Қонуни асосӣ изҳор дорад, ки манзили фард ҳалалнопазир аст. Бо ҷанд истисноии маълум, бо зӯр дохил шудан ба манзил ва ё маҳрум намудани фард аз манзил хилофи қонун мебошад. Қонун изҳор мекорад, ки бедуни иҷозати судья пулис набояд ба манзили хусусӣ дохил шавад ва онро кофтуков намояд. Қарорҳои ҳукумат танҳо бо иҷозати прокурор дар мавридҳои истисноӣ “дар мавриде, ки хатари воқеии пасмони ашӣи ҷустуҷӯ гардида ва тасарруфшаванда вучуд дошта он метавонад гум, осеб ва ё мавриди истифодаи ҷиноӣ қарор гирад ва ё мучрим метавонад фирор намояд” метавонанд кофтуковро анҷом диҳанд. Қонун иброз мекорад, ки судҳо бояд роҷеъ ба ҷунин кофтуковҳо дар давоми 24 соат бохабар гарданд.

Пулис такроран ин қонунҳоро ба инобат нагирифт ва ба зиндагии шахсӣ, ба шумули кофтуковҳои шахсӣ бе қафолат, бе ҳукми суд мудохила намуд.

16-ӯми сентябр қарорҳои ҚАМ Маҳмадали Ҳайт, муовини раиси ҲНИТ-ро ҳабс намуданд. Аз паи он шаш қарорҳои ҚАМ ва қарорҳои прокуратураи генералӣ ба ҳонаи ӯ рафта кофтукови онҳоро анҷом доданд. Ҳешони Ҳайт мегӯянд, ки қарорҳои омада ордери ҷунин кофтуковро надоштанд. Қарорҳои маъмур ҳуҷҷатҳои ба Ҳайт дахл дошта, ба шумули шиноснома, телефон, корти ҷалби аскарӣ, компютер, таблет (Айпэд)и ӯ ва санадҳои ҳизбиашро мусодира намуданд.

Мутобиқи қонун “ҳангоме, ки барои ҳосил намудани боварӣ оиди он, ки ашӣи ба парвандаи ҷиноятӣ тааллуқдошта метавонанд дар дохили мактубҳо, телеграммаҳо, радиограммаҳо, бастаҳо, посилкаҳо ва ё дигар навъи ирсоли почтаю телеграф бошанд асоси кофӣ дорад, онҳоро метавон танҳо бо ордери аз тарафи судья бароварда шуда” ба даст овард. Қонун изҳор мекорад, ки танҳо судья метавонад ба назорати телефонҳо ва ё дигар воситаҳои муҳобираро иҷозат диҳад. Идораҳои амниятӣ зуд-зуд муҳобиротро ба мисли шабақаҳои иҷтимоӣ ва зангҳои телефониро бе иҷозати ҳуқуқӣ назорат мекарданд.

Қисми 2. Эҳтиром бар озодиҳои шаҳрвандӣ ва аз ҷумла:

а. Озодиҳои сухан ва матбуот

Қонун озодиҳои сухан ва матбуотро таъмин мекунад, вале давлат ин ҳуқуқҳоро маҳдуд месозад.

Озодии сухан ва баён: Кормандони ҳукумати ба тангсозии озодии сухан аз тариқи боздоштҳо, ҷазодиҳӣ ва таҳдиди ҷаримаҳои калонҳаҷм давом доданд. Мувофиқи қонун шахс метавонад ба мӯҳлати то панҷ сол барои таҳқир кардани президент зиндонӣ шавад.

Озодиҳои матбуот: Бо вучуди фишори бузургу такрорӣ ба расонаҳои матбуотӣ матбуоти мустақил ғаёб монда буд. Бо он, ки баъзе аз матбуоти ҷопӣ шарҳҳои сиёсӣ ва маводи таҳқиқотиро бо танқиди ҳукумат ба нашр расонд, рӯзноманигорон қайд намуданд, ки намояндагони ҳукумат баъзе аз маълумотро берун аз ҳад шуморидаанд, аз ҷумла маълумоти таҳқиромез нисбати президент ва ё аҳли хонаводаи ӯ ва ё нисбати ношоистагиҳои молӣ аз тарафи ашхоси наздик ба президент.

Якчанд телевизионҳою радиоҳои мустақил дар масоҳати хурди кишвар мавҷуд буданд, вале ҳукумат аксари василаҳои пахшкунандаро зери назорат дошт. Ҳукумат ба ғаёбияти озоди ҷанде аз матбуоти хориҷӣ иҷозат дод, ба шумули пахши дубораи барномаҳои телевизионии ва радиои Русия.

30-ӯми июн президент Раҳмон протоколро имзо намуд, ки он аз ҳамаи муассисоти давлатӣ талаб мекунад, то ахбору изҳороти расмии давлатиро ба оҷонси давлатии хабарии «Ховар» бисупоранд. Ин протокол талаб менамояд, ки ҳамаи дигар расонаҳои хабарӣ аз оҷонсии «Ховар» иқтибос оваранд ва ё пеш аз наشري маводи ба маҷлисҳои ҳукумати дахлдошта, сафарҳои президенти кишвар дар дохилу хориҷи мамлакат, мулоқотҳои расмӣ ва рӯйдодҳои изҳороти байналмиллалӣ бо оҷонсии «Ховар» дар тамос шаванд. Расонаҳои мустақили хабарӣ гузориш доданд, ки онҳо дар амри дастрасӣ ба тамос бо кормандони расмии давлат душвориҳо кашида аҳёнан ба ҷорабиниҳои аз тарафи ҳукумат ташиқшуда даъватномаҳо гирифта буданд.

Журналистон хабар доданд, ки шумораи конференсҳои матбуотӣ ва мусоҳиба бо кормандони ҳукумати, ки бо истинод бар протокол аз он худдорӣ мекарданд, поён рафтааст. Масалан дар моҳи июл, расонаи мустақили хабарии «Радиои Озодӣ» аз сарчашмаи бозғамоди дохили ҳукумат оиди сафари дар пеш истодаи президенти кишвар савол намуд ва он сарчашма бо далели протокол аз ҷавоби рӯи рост ба он савол даст кашид.

Хушунату азият: Рӯ ба рӯ гардидани рӯзноманигорон ба хушунат ва азият аз тарафи кормандони ҳукумат давом ёфт. Агарчи дар соли 2012 ҳукумат тӯхматро аз феҳристи чурм берун сохт, кормандони ҳукумат ба таври муназзам аз тӯхмати расонаҳои матбуотӣ ҳамчун қасос барои нашри маводи инитиқодӣ роҷеъ ба ҳукумат пардохта буданд.

Дар моҳи август мақомот журналисти мустақил ва собиқ хабарнигори Радиои Аврупои Озод/Радиои Озодӣ Аминҷон Гулмуродзодаро барои тақаллуби шаҳодатномаи таваллудаш дар соли 1989, ҳангоми шашсола буданаш айбдор сохт. Ба вай ҳукми ду соли зиндон бароварда шуд. Нозирин ин ҳукмномаро чун талошҳои бештари ҳукумат дар бетаъсир сохтани садоҳои мустақилу муҳолиф дар соҳаи матбуот арзёбӣ намуд.

Сензура ва маҳдудсозии мундариҷа: Журналистон тақроран аз худсензуранамой, барои пешгирӣ аз қасосҷӯӣҳо аз тарафи кормандони ҳукумат истифода мекарданд. Сиёсатмадорони муҳолифин дастарсии маҳдуде ва ё ҳеҷ дастрасие ба телевизиони давлатӣ нашошанд. Дар ҳоле, ки ҳизби президентӣ фурсатҳои зиёде барои паҳши паёмҳои худ дошт, ҳукумат ба ҳизбҳои муҳолиф барои ифодаи назарҳои сиёсиашон ҳадди ақали вақтро иҷозат дод. Дастрасӣ ба иттилоот барои журналистон, махсусан дар вақти интиҳоботи парламенти 1-ӯми март мушкил буд. Бо вучуди қафолатҳо дар қонунгузорӣ оид ба тавзеҳи интиҳобот мақомот дохил шудани журналистони руҳсатномаи матбуоти давлатӣ нашоштаро бо далели он, ки журналист бояд иҷозати махсус дошта бошад, ба дохили марказҳои овоздиҳӣ рад намуданд.

Нашркунандагони рӯзномаҳо хабар доданд, ки ҳукумат нисбати паҳнсозии мавод бо талаби он, ки ҳар нашрияи бештар аз 99 обуначӣ дошта, бояд худро дар вазорати фарҳанг ба қайд гирад, маҳдудиятҳо қорӣ намуд. Ҳукумат ба назорати ҳамаи матбааҳои асосӣ ва таъмини қоғази нашриявӣ идома дод.

Радиостансияҳои мустақил ба дучор шудан бо батаъхиргузории литсензиядиҳӣ, ки онҳоро аз паҳши барномаҳо боз медошт, идома доданд. Ҳукумат судури литсензияҳоро ба стансияҳои нав, қисман бо қараёни беҳад мураккаби аризадиҳӣ маҳдуд сохт. Кумитаи милии телевизион ва радио муассисаи давлатӣ аст мустақиман стансияҳои радио ва телевизиониро дар мамлакат идора намуда, аввалан иброси ризоият ва сипас литсензияҳоро таъмин месозад. Ҳукумат ба рад намудани барқарори литсензияи паҳши барномаҳои Би-Би-Сӣ дар мавҷи FM идома дод.

Қонунҳо дар бораи бӯхтон/тӯхмат: Дар соли 2012 ҳукумат қонуне, ки бӯхтону тӯхматро амали ҷиноӣ медонист бекор карда, дараҷаи онро то ба вайронқорихои шаҳрвандӣ фаровард, агарчи қонун ҳанӯз шарҳи банди зидду нақизеро, ки тибқи он таҳқири ошқорой президент гуноҳест, ки метавонад боиси қарима в ё то панҷ соли зиндон ба бор оварад, нигоҳ доштааст. Бо вучуди он ҳукмҳо бар асоси тӯхмат ба хусус бар зидди нашрияҳое, ки аз ҳукумат танқид мекарданд, маъмулӣ буданд.

Озодии Интернет

Шахсони алоҳида ва гурӯҳҳо ба назорати фароҳи интернет аз ҷумла имейл дучор гашта, ибрози назари хешро дар интернет худсензура менамуданд. Бинобар гузориши Институти Ҷомеаи Боз аз соли 2014, ҷолоиши интернетӣ 3.8 миллион нафарро (қариб 40%) фаро гирифт.

Маҳдудсозии наву такрори дастарасӣ ба сомонаҳои интернетӣ аз тарафи ҳукумат ба шумули Facebook, YouTube, Google, ва ҳадамоти Google идома ёфтанд. Ҳадамоти давлатии муҳобирот (ХДМ), ба таври маъмул дахл доштани худро ба масдудияти дастрасӣ ба ин сомонаҳо рад менамуд, вале вазорати қорҳои хоричӣ ба қормандони расмии хоричӣ дар моҳи июн марҳалавор татбиқ намудани қонунеро, ки ба “манфиати амнияти миллий” иҷозати қатъи мундариҷаи интернету муҳобиротро фароҳам меоварад, эътироф кард.

28-ӯми май ХДМ бастанӣ яқчанд сомонаи ҳабарӣ ба шумули Азия-Плюс ва ҳарду варианти тоҷикӣ ва русии Радиои Озодӣ ва яқчанд шабақаҳои иҷтимоӣ ба мисли дар Русия соҳибият доштаи “В Контакте”, “Одноклассники”-ро фармон дод. Замони ин қатъсозии тахминҳоро эҷод кард, ки ин сомонаҳо дар робита бо гузоришҳо ва тавзеҳот оиди фирори қомандири дастаи пулиси Тоҷикистон Гулмурод Ҳалимов ба Давлати Исломии Сурия қатъ шуда буданд.

Озодии маориф ва рӯйдодҳои фарҳангӣ

Вазорати маориф қоидаҳои тарзи либоспӯшӣ, ки ҳиҷобро дар мактабҳо манъ месозад, ҳифз кард. Ҳукумат пӯшидани рӯймоли миллии занонаро, ки қисми сарро пӯшонида гарданро боз мемонад, дар мактабу донишгоҳҳо иҷозат дод. Бисёре аз толибагон ҳангоми ба мактаб рафтани аз мактаб омадан ҳиҷоб пӯшида дар вақти даромадан ба мактаб онро мекашиданд. Волидайнӯ масъулони мактаб ба назар ин рафторро қабул доштанд. Тибқи гузоришҳо, шогирдони ришмонда аз синф хорич гардида мавриди пурсишу қарор доштанд ва ба тарошидани ришашон даъват гаштанд.

Дастури вазорати маориф аз маъмуриятҳои мактаб талаб менамояд, то шогирдонро оид ба қонуни масъулияти волидайн, ки иштироки ҳамаи ашхоси синнашон поёнтар аз 18-ро дар фаъолиятҳои мазҳабӣ ба истисно аз қаноза манъ мекунад, боҳабар созанд. Қонун дар назар дорад, ки бо иҷозати волидайн ашхоси аз ҳафт то 18 сола метавонанд дар таҳсили мазҳабӣ, ҳангоми вақти берун аз мактаб ва хорич аз барномаи мактабиашон ширкат намуда, қун қисме аз фаъолиятҳои таҳсилӣ дар муассисаҳои динӣ ба ибодат пардозанд.

Ҳукумат аз ҳамаи шахсоне, ки машғули омӯзиши мазҳабӣ дар хорич мебошанд, талаб менамояд то онҳо худро дар қумитаи давлатии умури динӣ (КДУД), вазорати маориф ва вазорати умури хоричӣ ба қайд гиранд. Қонун барои вайрон қардани маҳдудиятҳо дар фиристодани шаҳрвандон барои таҳсили мазҳабӣ ба хорич, мавъиза (тарғиб), таълими

мафҳумҳои динӣ ва таъсиси робитаҳо бо гурӯҳҳои динӣ дар хориҷ бе иҷозати КДУД ҷазои ҷиноятиро пешбинӣ мекунад.

Вазорати маориф ширкати донишҷӯёнро ҳангоми соатҳои дарсиашон дар маҳфили аз тарафи созмонҳои хориҷӣ маблағгузорӣ ва барои он созмонҳо ташкилшуда манъ кардааст.

б. Ҳуқуқи чамъшавии озод ва мансубият

Озодии чамъшавӣ

Қонуни асосӣ ҳаққи чамъшавии озодро дар назар дорад, вале ҳукумат талаб мекунад, ки шахсони алоҳида барои намоишҳои оммавӣ бояд иҷозати ҳукуматро дошта бошанд. Бинобар гузоришҳо шахсони алоҳида, ки нияти эътирози осоиштаро доранд, накардани онро аз тарси қасоси ҳукумат афзалтар медонанд.

Озодии анҷуман

Қонуни асосӣ озодии анҷуманро ҳимоят мекунад, вале ҳукумат ин ҳуқуқро маҳдуд сохтааст. Созмонҳои ҷомеаи маданӣ оид ба афзоиш додани намоёни шумора ва шиддатнокии бақайдгирӣ ва тафтишоти андозсупорӣ аз тарафи мақомот гузориш доданд.

Дар моҳи июн кумитаи давлатии андоз, прокуратураи генералӣ, вазорати шуғлу меҳнат ва вазорати адлия, гӯё бо дастури кумитаи амнияти миллӣ, ба тафтиши СҶД-ҳои калидии ҳомӣ аз ҳуқуқи башар дар кишвар ва донорҳои онҳо пардохт. Ба таври мисол СҶД-и Бюрои ҳуқуқи башар ва волоияти қонун (БҲБВҚ), созмони пешсафи ҳуқуқи башар дар мамлакат аз идораи бозрасии андозсупории ш.Душанбе дархости расмиро гирифт, ки мутобиқи он бояд тамоми асноди молии худро вобаста ба мӯҳлати аз с.2010 то 2015 ба он идора бисупорад. Мақомот ин СҶД-ро ба маблағи 42639 сомонӣ (тахминан \$6000), бо пардохти он дар зарфи 10 рӯз, бо оғаҳномае, ки СҶД-и мазкур қоидаҳои муайянношудаи андозсупориро вайрон кардааст ҷарима баст.

в. Озодии мазҳаб

Лутфан ба сомонаи Департаменти Давлатӣ оид гузориши озодии байналмиллалии мазҳаб нигаред.

www.state.gov/religiousfreedomreport/.

г. Озодии ҳаракат, ашхоси маҷбуран тарки макон кардаи дохилӣ, ҳимоят аз паноҳандагон ва ашхоси бешаҳравандӣ

Ҳаракот дар дохили кишвар: Қонун ҳаракотро маъқул медонад, валекин ҳукумат баъзе аз маҳдудиятҳоро қорӣ намудааст. Ҳукумат сафари хориҷиёро ба ҷуз дипломатҳо ва кормандони созмонҳои кӯмакҳои байналмиллалӣ бештар аз минтақаи 15 мил то сарҳадот бо Чину Афғонистон, дар вилояти Хатлону Вилояти мухтори кӯҳистонии Бадахшон (ВМКБ), ба истиснои дарёфти иҷозати вазорати қорҳои хориҷӣ, манъ мекунад. Кормандони ҳукумат на ҳама вақт аз маҳдудиятҳои сафар ба сарҳади ғарбӣ бо Афғонистон қор мегиранд, агарчи ҳукумат ба талаб қардани дарёфти иҷозатномаҳои махсус (ба шумули кормандони созмонҳои кӯмакҳои байналмиллалӣ ва дипломатҳо) идома дод. Ҳангоми нооромӣҳо дар ВАБК мақомот дастрасии хориҷиёро ба он минтақа ба шумули онҳое, ки дорандаи иҷозатнома буданд, рад қард.

Ҳимоят аз паноҳандагон.

Дастрасӣ ба паноҳандагӣ: Қонун мақоми паноҳқӯӣ ва ё паноҳандагиро дар назар мегирад ва давлат низоми таъмини ҳимоятро ба паноҳандагон таъсис намудааст. Бо вучуди ин, қараёни ташҳиси мақоми паноҳандагӣ номуайяну ношаффоф боқӣ монда қараёноти маъмурий ва ҳуқуқӣ ба маъёрҳои байналмиллалӣ мутобиқат нақарданд. Бо вучуди он, ки қонун талаби онро надорад, кормандони расмӣ ҳукумат аз паноҳандагон ва қӯяндагони паноҳандагӣ гирифтани виза ва соҳиб будан ба ҳуҷҷати амалқунандаи мусофиратро пеш аз дохил шудан ба кишвар талаб менамуданд. Кормандони расмӣ ҳукумат шаҳсонеро, ки соҳиби виза набуданд, пеш аз анҷоми мароҳили қонунӣ боздошт ва депортатсия қарданд.

Ҳукумат аризаҳои паноҳқӯиро ба воситаи Комиссияи миллии таъмини мақоми паноҳандагӣ (КМТП) баррасӣ қарда, асноди масқуниятро, ки аз табъид (депортатсия) эмин медорад, ба аризадиҳандагон баҳшид. Огоҳиномаҳои расмӣ аз қарорҳои маъмуриву ҳуқуқи фаҳмиши хурде дар бобати мантики гирифтани тасмими судӣ фароҳам месохтанд. Дар баъзе мавридҳо хангоми рад намудани мақоми паноҳандагӣ ба аризадиҳанда, мақомоти давлатӣ маъмулан далели камбуди гувоҳӣ аз репрессия дар ватани аризадиҳанда ва ё нотакмили аз таҷдиди мақоми паноҳандагӣ аз тарафи онҳо, аз қабилӣ вайрон қардани қоидаи истиқомат дар шаҳри Душанберо зикр қарданд. Мутобиқи маълумоти ғайрирасмӣ, баъзе аз паноҳандагон иддао доранд, ки ба ҷуз пардохти ришваи бузургандоза ҳукумат метавонад ҳар аризаро рад намояд.

Ҳукумат ба таҳмил намудани маҳдудиятҳои назаррас бар аризадиҳандагон идома дода, кормандони расмӣ ба татбиқи қонуни дар соли 2000 қабулшудаеро, ки он истиқомати дархосткунандагони паноҳандагии сиёсӣ ва паноҳчӯёнро дар пойтахту шаҳрҳои калон манъ месозад давом доданд. Кормандони амният чамъияти паноҳчӯёнро муназзам назорат менамуданд. Дархосткунандагони паноҳандагони сиёсӣ ва паноҳчӯён муназзам ба UNHCR хабар медоданд, ки кормандони амният маъмулан бо баҳонаи адами хуввияти шахсӣ онҳоро азият дода, аз онҳо пул меситонданд. Пулис паноҳчӯёнро дар сурати боварӣ бар он, ки онҳо дар маҳалли манъшуда истиқомат мекунанд мавриди рейдҳо қарор меод.

Дар давоми сол ҳукумат 32 ҷӯяндаи паноҳандагии сиёсӣ ва паноҳандагиро пас ба Афғонистон таъбид (депортатсия) намуд. Шахсони таъбидшуда иборат аз афроде, ки аризаи паноҳандагии сиёсиашон рад гардид ва паноҳандагоне, ки мақомашон бар асоси вайрон кардани қонуне, ки ба чунин афрод ҳаққи суқунатро дар шаҳрҳо намендид ва инчунин пешшартҳои вазнине, ки аризадиҳандаро ба дарёфти мақоми паноҳанда намегузорад, боз хост шуда буд буданд. Аксари мавридҳои бозхости мақоми (паноҳандагӣ) бо дастгирии UNHCR дар суд апеллятсия гардидаанд. Бо вучуди нотакмили раванди апеллятсия таъбид (депортатсия)ҳо ҷо доштанд. Дар баъзе мавридҳо хавфи маҷбурсозӣ вучуд дошт.

Агарчи қонун дар назар дорад, ки мақоми паноҳанда то се сол метавонад тамдид гардад, интиқоли чараёни дидабарой ба вазорати корҳои дохилӣ дар соли 2009 ба бахшидани муддатҳои басо кӯтоҳтари чунин мақом оварда расонд.

Шуғл: Фоизи афзоишбандаи паноҳандагони ба кишвар воридшаванда таҷрибаи маслакӣ ва ё малакаи корӣ надоштанд ва бисёре аз онҳо ба таъбиз аз тарафи аҳолии маҳаллӣ дучор шуданд. Талаби суқунат танҳо дар берун аз манотиқи шаҳрӣ дар пайдо кардани қори муносиб мушқилоти иловагӣ эҷод намуд. Дар ҳоле, ки UNHCR ба баъзе аз қонун бо таълими онҳо дар касби маслакӣ ба монанди чеварӣ, ошпазӣ ва ороиш кӯмак расонд, аксари онҳо тибқи фарҳанги анъанавӣ дар хона боқӣ монданд. Аксари мардони муҳоҷир дар корхонаҳои хурд кор карданд.

Дастрасӣ ба хидматҳои аввалия: Ҷӯяндагони паноҳандагӣ ва муҳоҷирон дар баробари шаҳрвандон ба таҳсилу хизмати тандурустӣ қонунан мустаҳақ мебошанд. Вазорати маориф ба волидайнӣ афғонӣ иҷозат дод, то онҳо атфолӣ худро бедуни пардохти боч ба мактаби маҳаллӣ фиристанд. Шарикони UNHCR китоб, формаи мактабӣ ва баъзе аз дарсҳои забонамӯзиро ба он кӯдакон таъмин намуда дар ҳиссаи пардохти хароҷоти тиббӣ ёрӣ доданд. Тибқи қонун паноҳандагони қонунӣ сабтшуда, бояд дастрасии баробарро ба органҳои ҳифзи ҳуқуқи системаи судӣ дошта бошанд, агарчи муҳоҷирон на ҳама вақт дастрасии баробарро соҳиб буданд. Дар амал паноҳандагон мавриди таҳқир, таъбиз ва тамаъҷӯӣ қарор мегирифтанд.

Халли устувор: Мутобиқи қонуни ислоҳшудаи оид ба шаҳрвандӣ, ки дар моҳи август қабул гардид, паноҳандагон ҳангоми дархости шаҳрвандӣ бо хориҷиён ғайрипаноҳанда дар як мақом қарор мегиранд. Бо он, ки ҳукумат ва UNHCR, чун ҳалли устувортари масъалаи паноҳчӯён, дар мавриди интегратсияи онҳо ба аҳолии умум ба мувофиқат расида буданд, дар амри такмили аризаҳо пешрафти хурде ба назар расид.

Шахсони бешаҳрвандӣ

Тибқи UNHCR 637 нафар худро бо ҳукумат чун ашхоси бешаҳрвандӣ ба қайд гирифтанд. То моҳи июн UNHCR ва шарикони он дар се шаҳри интихобӣ Шаҳритӯс, Турсунзода ва Истравшан наздики 10000 нафарро, ки зери хатари бешаҳрвандӣ мондан мебошанд ба қайд гирифта ба вусъатёбии минбаъди бешаҳрвандӣ ва мушкилоту имконоти ҳалли ин масъалаҳо таъкид намуданд. Дорандагони шиносномаи собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ ва ононе, ки дар маҳалҳои сарҳадӣ бе гирифта шудан ба қайд зиндагӣ мекунанд, аксарияти томи онҳоеро, ки зери хатари бешаҳрвандӣ мондан ҳастанд ташкил медиҳанд агарчи як шумораи чунин шахсон, аксаран занони шиносномаҳои аз эътибор берун шудаи хориҷӣ дошта барои гирифтани машвараҳо муроҷиат карданд.

Қисми 3. Озодии иштирок дар раванди сиёсӣ

Қонун ба шаҳрвандон имконияти интихоби ҳукумати худ да интихоботҳои озода мунсифона бар асоси ҳаққи умум ва баробар интихоб таъмин мекунад, валекин ҳукумат ин ҳуқуқро маҳдуд сохтааст. Президент ва тарафдоронаш ба ҳукмфармой дар ҳукумат идома медиҳанд. Ҳизби сиёсии президент Ҳизби халқии демократии Тоҷикистон (ҲХДТ) дар ҳар ду палатаи Маҷлиси Олӣ ҳукмфармост.

Аъзоёни ҲХДТ аксари вазифаҳои давлатиро ишғол кардаанд. Президент аз ҳуқуқи васеъ дар таъину бекор кардани кормандони давлатӣ салоҳияти васеъ дошт ва дар тӯли сол он салоҳиятро татбиқ менамуд.

Интихобот ва иштироки сиёсӣ

Интихоботи ахир: Интихоботи парламенти моҳи март ба натиҷаи аз тарафи ҳизби ҳукмрон бурдани 51 курсӣ аз 63 курсии парламент дар палатаи поёнии парламент оварда расонд. Ҳизбҳои ҳомӣ аз ҳукумат курсиҳои боқимондари байни худ тақсим намуданд. Бо вучуди дастгирии васеъи ҷамъиятӣ ҲНИТ ду курсиро дар парламент аз даст дод ва аз пай он бо қарори Суди Олӣ баста ва чун ташкилоти террористӣ муайян гардид. Мақомот раҳбарони ҲНИТ-ро ҳамроҳ бо адвокати онҳо (ба қисми 1.г. нигаред) ҳабс намуданд. Муҳолифони сиёсӣ ва СҒД-ҳои байналмиллалӣ интихоботро беинсофона эълон доштанд.

Мутобиқи гузориши мушоҳидавии Идораи муассисоти демократӣ ва ҳуқуқи башари Созмони амният ва ҳамкорӣ дар Аврупо (САҲА) интиҳобот “дар фазои маҳдуди сиёсӣ сурат гирифта дар таъмини майдони фаъолият барои номзадҳо ноком монд”. Гузориши мазкур хотирнишон сохт, ки агарчи дар қонуни интиҳобот чанд бехбудие ба назар расид, мақомот интиҳоботро ба таври инсофона анҷом надоданд, ки он мебоист бедуни маҳдудият дар озодии баён ва чамъшавӣ дар вақти маъракаи интиҳобот ва норасоихоӣ назаррасе ба шумули пур кардани сандуқҳои овоздиҳӣ дар рӯзи овоздиҳӣ мебуд.

Дар моҳи январ матбуот хабар дод, ки мақомот ба гузарондани маҷлисҳои интиҳоботии ҲНИТ дар се шаҳр иҷозат надоданд ва идораи раёсати шаҳри Душанбе дархости насби маводи интиҳоботии ҲНИТ-ро дар саросари шаҳр рад намуд. Бо далелҳои норавшан мақомот инчунин номзадҳои ҲНИТ-ро ба маъракабарӣ аз тариқи телевизиону радио низ монеа шуданд, агарчи қонуни интиҳобот чунин ҳақро таъмин месозад.

Ҳизбҳои сиёсӣ ва иштироки сиёсӣ: Дар кишвар ҳашт ҳизби сиёсӣ, ҷумла ҲХДТ қонунан ба қайд гирифта шуда буданд, вале 5-ӯми сентябр Суди Олӣ ҲНИТ-ро манъ сохт. Бар асоси даъвоҳое, ки ба гӯё робитҳои он бо ҳамлаҳо алайҳи неруҳои вазорати корҳои дохилӣ дар Душанбе ва ноҳияи Ваҳдат дар аввали моҳи сентябр, Суди Олӣ ҲНИТ-ро чун ташкилоти террористӣ муайян кард. Нозирин танҳо се ҳизбро чун мустақил аз ҳукумат шинохтанд. Ҳизбҳои сиёсии муҳолиф хеле кам аз дастгирии аҳоли насиб гашта ва ба расидагиро аз тарафи ҳукумат дучор гаштанд. Ҳама аъзоёни баландрутабаи ҳукумат узви ҲХДТ-и президент Раҳмон буданд.

Ҳукумат ба кӯшишҳои ҳизбҳои сиёсӣ дар ташкилу гузарондани фаъолияҳояшон мувоҳида кард. Тибқи гузоришҳо 6-ӯми июл мақомот Қиёмиддини Аваз, сарвари ҲНИТ дар ш.Душанберо барои истеъфо аз ҳизбаш маҷбур сохтанд. Дар изҳороте, ки дар сомонаи ҲНИТ чоп гашта буд Аваз гуфт, ки ӯ бар асари фишори мақомот бар оилааш ва волидайнӣ солхӯрдааш ҳизбро тарк намуд. Вай гуфт, ки ӯро барои имзои аризаи истеъфо аз ҳизб ва хорич шудан аз узвияти ҲНИТ маҷбур сохтанд. Мутобиқан шӯрои ҲНИТ дар моҳи май оид ба безътибор донистани истеъфои дар зерӣ фишор кардашуда қарор баровард. Дар охири моҳи июн дахҳо аъзои ҲНИТ ва раҳбарони минтақавии он аз тариқи видеоҳои ҳамоҳангосозӣ шуда дар интернет аз истеъфои худ эълон доштанд. ҲНИТ даъво намуд, ки ҳамаи онҳое, ки узвияти худро аз ҲНИТ боз хоستانд, ин амалро дар зерӣ фишори кормандони амнияти минтақаҳояшон кардаанд. ҲНИТ хабар дод, ки 52 аъзояш узвияти худро баъди фишори кормандони амният боз хоستانд.

24-ӯми август прокуратураи генералӣ қароргоҳи ҲНИТ-ро баст. Прокуратураи генералӣ далел овард, ки идораи марказии ҲНИТ дар Душанбе ба он сабаб баста шуд, ки бинои он ғайриқонунӣ харидорӣ гашта буд. Манбае аз ҲНИТ ба матбуот гуфт, ки баста шудани идораи ҲНИТ амали қасдан татбиқшудаи ҳукумат бо мақсади халал расондани ба 15 сентябр гузаронидани анҷумани ҳизбашон буд. 28-ӯми август бо истинод бар мафҳуме, ки ҲНИТ дигар шумораи кофии идораҳои бақайдгирифташударо надорад мақомот эълон доштанд, ки ба ҲНИТ барои қатъи ҳамаи фаъолияҳояш 10 рӯз дода мешавад.

29-ӯми сентябр Суди Олӣ ҲНИТ-ро бар асоси айбҳои прокуратураи генералӣ бар зидди он мондааш ташкилоти террористӣ эълон намуд. Қарори Суди Олӣ расман он ҳизбро аз ҳар гуна фаъолият дар дохили кишвар маҳрум сохт, ба бастанӣ рӯзномаи ҲНИТ “Наҷот” маҷбур кард ва интишори ҳар гуна маводи видеоӣ, аудиоӣ ва чопӣ ба фаъолияти ҳизб дахл доштаро манъ намуд. Дар моҳҳои сентябр ва октябр мақомот 27 аъзои баландрутбаи ҲНИТ-ро дастгир карданд. Дар изҳороти расмӣ, новобаста аз камбуди гувоҳӣ, прокуратураи генералӣ онҳоро барои иштирок дар “гурӯҳҳои ҷиноятӣ”, ки барои ташкили ҳамла дар 4-уми сентябр ва куштори 9 корманди органҳои ҳифзи ҳуқуқ масъул доништа шуданд, айбдор кард.

Иштироки занон ва ақаллиятҳо: Намояндагии занон дар ҷараёни гирифтани тасмим дар тамоми сатҳҳои ниҳодҳои сиёсӣ ноқофӣ буд. Намояндагии занон дар тамоми шохаҳои ҳукумат камтар аз 30 фоиз буд. Ду зан дар мақоми вазир буданд, вале на вазире аз гурӯҳҳои ақаллият. Муовини сарвазир, вазири шуғл, муҳоҷират ва меҳнат ва чанде аз муовинони вазирон занҳо буданд. Аз қулли аъзоёни маҷлиси намояндагон, ки 63 аъзо дорад, 9 нафарашон занҳо ва як нафар аз ақаллиятҳо буд. Аз 33 аъзои палатаи болоии парламент, чаҳор нафарашон зан ва як нафар аз ақаллиятҳо буданд. Урфу одати фарҳангӣ занҳоро аз иштирок дар сиёсат дилсард менамояд, агарчи ҳукумат ва аҳзоби сиёсӣ барои иштироки занон кӯшиш ба ҳарч додаанд, аз ҷумла қарори президент аз 1999, ки ҳар вазорат ва ё муассисаи давлатиро вазифадор мекунад, то ҷонишине аз занҳо дошта бошанд. Ҷомеаи маданӣ ин қарорро чун садде барои ишғоли вазоифи болотаре барои занон мавриди интиқод қарор додааст.

Қисми 4. Ҳасод ва адами шаффофият дар ҳукумат

Қонун ҷазои ҷиноиро барои ҳасодкорӣ аз тарафи кормандони ҳукумат дар назар мегирад, вале ҳукумат ин қонунро самаранок истифода намекунад. Мақомоти давлатӣ зуд-зуд ба аъмоли ҳасодкорӣ даст мезананду бечазо мемонанд. Ҳасод, ҳешу қавмпарастӣ ва таасуби маҳалгарой хангоми истиҳдом ба қори давлатӣ дар тамоми сатҳҳои ҳукумат авло буд.

Ҳасод. Ҳасод дар вазорати маориф муназзам сурат мегирифт. Аз донишҷӯёни ояндаи мактабҳои олии талаб мешуд, то ҳазорҳо сомони (садҳо доллари амрикоӣ) ба сифати ришва барои дохил шудан ба донишгоҳҳои шӯҳратдор бипардозанд ва ҳатто коллечҳои вилоятӣ то чандсад сомонӣ ришваситонӣ мекарданд. Донишҷӯён маъмулан барои гирифтани баҳоҳои хубтар дар имтиҳонҳо ришваҳои иловагӣ доданд.

Бисёре аз кормандони Бозрасии давлатии автомобилӣ (БДА) ҷаримаҳои барои вайрон кардани қоидаҳои ҷамънамударо бо худ нигоҳ карданд. Афсарони БДА, ки дар фосилаи маъмулӣ аз ҳамдигар ҷо гирифтаанд, ба таври ихтиёрӣ ронандагонро манъ намуда ришва

меситонанд. Мушкилот ба шакли низом бо сабаби кам будани маоши афсарони БДА даромадааст. Мутобиқи гузоришҳо бисёре аз афсарони БДА барои нигоҳдории корашон бояд маблағ пардозанд ва ҷуброни он пардохтхоро ба воситаи ситонидани ришват аз ронандагон боз мегардонанд.

Вазорати корҳои дохилӣ, оҷонсии назорати молиявӣ ва мубориза бар зидди ғасод ва прокуратураи генералӣ масъули тафтиш, ҳабс ва ҷазо додани кормандони ғосиди ҳукуматро бар ӯҳда доранд. Ҳукумат вучуди мушкилот дар кори мубориза бо ғасодро эътироф карда якҷанд иқдомро барои мубориза алайҳи он ба шумули ба суд додани мақомоти поёнрутба барои ришвахурӣ анҷом дод.

Ҳам вазорати корҳои дохилӣ ва ҳам оҷонсии мубориза бар зидди ғасод баъд аз хотимаи тафтиш парвандахоро ба прокуратураи генералӣ месупоранд. Дар баъзе мавридҳо оҷонсии мазкур дар давоми тамоми ҷараёни тафтишот бо прокуратураи генералӣ ҳамкорӣ намуд.

Прокуратураи генералӣ якҷанд мавридҳои ғасодкории кормандони давлатиро тафтиш кард, валекин бештари ин мавридҳо ба кормандони поён ва миёнарутба дахл дошта, сӯиистифодаҳои калонҳаҷмро дар бар нагирифтанд. Мавридҳои буданд, ки прокуратураи генералӣ парвандаҳои аз тарафи вазорати корҳои дохилӣ ва оҷонсии назорати молиявӣ ва муборизаи бар зидди ғасодро ҳазф кардааст.

Шаффофияти молӣ: Мақомоти давлатӣ воҷиби шаффофияти молӣ набуданд.

Дастарасии ҷамъиятӣ ба маълумот: Будҷаҳои ҷамъиятӣ ва алалхусус онҳое, ки ба корхонаҳои умдаи давлатӣ дахл доштанд, адами шаффофият доштанд. Агарчи Маҷлиси Олӣ аз болои ҳазина назорат дошт, он будҷаҳои солонаро бо вучуди хароҷоти бузург, маънидоднашуда ва ё хароҷоти муайяннашударо қариб ки бедуни шарҳ тасдиқ кард. Ҳар сол ҳукумат гузоришро оиди иҷрооти будҷа дар соли моқабл, ки маълумоте сершуморе дар иртибот ба маориф, тандурустӣ ва дигар секторҳои иҷтимоиро дорост мебарорад. Валекин хароҷоти умдаи давлатӣ дар соҳаи сохтмони иморатҳо, боғҳо ва дигар пружаҳои ҳоса ба мисли фароғатгоҳи тобистонаи президент берун аз будҷа татбиқ гаштанд.

Қисми 5. Рафтори ҳукумат нисбати тафтишоти байналмиллалӣ ва ғайридавлатии гумонбарҳои нақзи ҳуқуқи башар

Гурӯҳҳои дохилӣ ҳимояти ҳуқуқи башар ба афзоиши мушкилоти назорату гузоришдиҳӣ оид ба вазъи умумии башар дучор гаштанд, агарчи гурӯҳҳои байналмиллалӣ ба шумораи камтари чунин мушкилот рӯ ба рӯ шуданд. СҒД-ҳои дохилӣ ва рӯзноманигорон аз

танқиди оммавии президент ва ё дигар кормандони олирутбаи давлатӣ эҳтиёткорона ҳазар мекарданд. СҶД-ҳои ҳуқуқи башар ва ҷомеаи маданӣ ба фишори афзоишбанда аз тарафи ҳукумат рӯ ба рӯ гаштанд. Мақомот якҷанд СҶД-ҳоро барои гумонбарӣ дар мушкилоти бақайдагирӣ ва бесарихои маъмурӣ тафтиш намуданд.

Созмони Милали Муттаҳид ё дигар ниҳодҳои байналмиллалӣ: Ҳукумат умуман бо СҶД-ҳо ҳамкорӣ намуд. Он барои ташрифи кормандони олирутбаи СМ, САҲА ва ғайра созмонҳои байналмиллалӣ мусоидат намуд, аммо ба рад намудани боздидҳои КБСС аз зиндонҳо идома дод.

Ниҳодҳои давлатии ҳифзи ҳуқуқи башар: Идораи омбусмени ҳуқуқи башар барои посухдиҳӣ ба шикоятҳо аз омма дар давоми сол талоши хеле хурде варзид ва маҳдудияти кадриву будҷавии он зарфияти иҷроӣ онро боз ҳам тангтар месохт. Идораи омбудсмен бо СҶД барои муҳокимаи парвандаҳои ҳуқуқи башар ва масоили умумии ҳуқуқи башар дар кишвар мулоқот намуд, аммо он бе ҳеч амале аз тарафи ҳукумат наовард. Дар моҳи декабри с.2014 вазорати адлия ба СҶД-ҳо имкон дод, то иловаҳоро ба қонуни оид ба анҷуманҳои ҷамъиятӣ баррасӣ намоянд ва чанде аз пешниҳодҳои онҳоро ба лоиҳаи қонун ворид сохт валекин СҶД-ҳои ҳифзи ҳуқуқи башар аз идомаи мудохилаи анғезаи сиёсӣ доштаи ҳукумат ба фаъолиятҳояшон зери ҷимояи қонун гузориш доданд.

Идораи давлатии тазмини ҳуқуқҳои конститусионии шаҳрвандон ба тафтиш кардану ҷавоб додан ба шикоятҳо идома дод, валекин норасоии кормандону ҳамкориҳои ноустувор аз тарафи дигар муассисаҳои давлатӣ ба самаранокии ин идора монё шуд. Кодекси тартиби иҷроӣ иттиҳомоти маъмурӣ, ҷимоятҳои тартиби амалро ба онҳое, ки дар қонуншиканиҳои хурд айбдор шуданд, таъмин мекунад.

Қисми 6. Таъбиз, таъқиботи иҷтимоӣ ва қочоқи ашхос

Қонун ҳуқуқу озодихои ҳар шахсро новобаста аз наҷод, ҷинс, маъҷубӣ, забон ва ё мақоми иҷтимоиаш дар назар дорад, вале ҳолатҳои таъбизи занону ашхоси маъҷуб ҷо доштанд. Қочоқи ашхос бо мақсади истисмори ҷинсӣ ва меҳнатӣ чун мушкилот боқӣ мондаанд.

Занон

Таҷовуз ба номус ва хушунати хонагӣ: Қонун таҷовуз ба номусро манъ мекунад, ки ҷазои он то 20 соли зиндон аст. Кадам асосномае оид ба зӯровариҳои ҷинсӣ аз тарафи ҳамсар мавҷуд нест. Ҳукумат ба муҳайё сохтани омори шумораи ҳукмҳоро қодир набуд. Кормандони ҳифзи ҳуқуқ маъмулан ба занон маслиҳат медоданд, то ариза надиханд, вале дар сурати исрори шахси осебдида парванда боз мекарданд. Аксарияти нозирин

мӯътақиданд, ки бештари ҳодисаҳо берун аз хабардиҳӣ монданд, зеро осебдидагон аз тарси беномусӣ хабар надоданро авлотар диданд.

Хушунат бар зидди занон ба шумули зӯроварии ҳамсар чун мушкили умдае боқӣ мондааст. Мутобиқи тадқиқоте, ки аз тарафи Кумитаи давлатии омор гузаронида шуд, 19 фоизи занони аз синни 15 то 49 хабар доданд, ки онҳо аз синни 15 сар карда зери амали хушунати ҷисмонӣ афтида буданд. Вуқӯи аз ҳама бештари хушунати хонагӣ аз вилояти Суғд, дар кучо 22 фоизи занон ба азоби хушунати хонагӣ дучор гаштанд, расид. Адади поёнтарин хушунати хонагӣ дар ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ ба қайд гирифта шуд, ки 13 фоизи дучори азоби хушунати хонагӣ гашта буданд. Занҳо аксаран аз ҳодисаҳои хушунат аз тарси қасос ва ё амали номасовӣ аз тарафи пулис ва ё органҳои судӣ хабар намедоданд, ки дар асл гунаҳкоронро бечазо мемонд. Мақомот аксаран бо така бар нақшҳои анъанавии ҷинсӣ, хушунати хонагиро “масъалаи оилавӣ” хонда, онро қабул надоштанд. Аз сабаби хонадоршавии барвақту сабтношуда, занону духтарон аз хушунати хонагӣ ҳатто бештар осебпазир монда буданд.

Панҷ шӯъба дар саросари кишвар пулисҳои таълимёфта ва пуштибонии САҲА-ро дар ҳиссаи ҷавоб бар ҳаводиси хушунати хонагӣ ва расидан ба эҳтиёҷоти осебдидагон ба асоси лузуми ҷинсӣ соҳиб буданд. Дар кишвар як паноҳгоҳи васеъ барои осебдидагони хушунати хонае, ки аз тарафи САҲА дастгирӣ шуда ва аз ҷониби СҶД идорашаванда вучуд дошт. Дар маҳалоти деҳот ҳукумат ва СҶД марказҳои иловагии бӯҳронӣ ва хутути телефонии очилро, ки дар он занон метавонистанд роҳнамоӣ дар ҳалли мушкилоти хонаводагии хонагӣ ва кӯмаки ҳуқуқиро бичӯянд, идора карданд. Валекин бисёре аз марказҳо ба норасоии маблағу манобеъ гирифтдор буданд. Ҳукуматҳои маҳаллӣ ба сетои аз паноҳгоҳҳо маблағ хайр намуданд. Кумитаи умури занон дар кӯмак ба осебдидагони хушунати хонагӣ танқисӣ мекашид аммо намояндагони кумитаҳои маҳаллӣ занонро ба марказҳои бӯҳронӣ барои кӯмак тавсеа мекарданд.

Дар соли 2012 ҳукумат қонуни оид ба хушунати хонагиро қабул намуд, вале он дар муқоиса ба меъёрҳои байналмиллалӣ норасоӣҳо дорад. Бо вучуди ҳамкорӣ бо ҷомеаи байналмиллалӣ ба норасоии зарфияту таълим барои татбиқи қонун бархӯрдор буд. Дар моҳи май 2014 ҳукумат нақшаи амалисозии татбиқи қонуни оид ба хушунатро қабул намуд. Нақшаи мазкур аз кормандони органҳои ҳифзи ҳуқуқ, кормандони расмии судҳо, кормандони прокуратура ва намояндагони органҳои дахлдори ҳукуматӣ даъват мекунад, то онҳо аз таълими масуълияти мубориза бо хушунати хонагӣ гузаранд. Ин нақша инчунин ба ҳамкории бузургтаре байни кормандони ҳифзи ҳуқуқ ва раҳбарони маҳаллӣ ҷиҳати тағир додани муносибати ҷамъияти нисбати хушунати хонагӣ даъват менамояд. Ҳукумат баъзе иқдومه барои анҷоми маърақаҳои ҷамъиятӣ ва ҷамъи маълумот оид ба хушунати хонагӣ татбиқ кард вале зиёде аз ҳаводиси хушунати хонагӣ берун аз гузориш додан боқӣ монд.

Ҳукумат ба нудрат мавридҳои хушунати хонагиро тафтиш карда, танҳо дастае аз гунаҳкорони гумонбаршударо зерин қазо қарор дод. Вазорати қорҳои дохилӣ салоҳияти судури дастуроти мамнуъиятро соҳиб аст, вале пулис бедуни шикоятҳои хаттии осебдида ҳатто бо ҳузури шохидони дигар ба амал пардохта наметавонад. Дар натиҷа, ҳангоми рӯй додани хушунати хонагӣ, пулис аксаран ба додани огоҳӣ, боздошти кӯтоҳмуддат ва ё бастании қаримапулӣ барои содир кардани “қонуншикании маъмурӣ” мепардохт.

Озори қисмонӣ ва равоии келинҳо аз тарафи хушдоманҳо густурда буд. Дар баъзе маҳалоти деҳот мақомот майлони давомдори худкушии занҳоро мушоҳида намуданд, ки ба ақидаи нозирини мустақил таҳқири онҳо боиси асосии чунин амалашон гардид.

Азияти чинсӣ: Ҳеҷ ягон асосномае азияти чинсиро дар ҷойҳои қорӣ манъ намекунад. Осебдидагон аксаран аз тарси беномусии иҷтимоӣ хабаре наодоанд. Ҳукумат аксари вақт азияти чинсиро чун бофтақорӣ занон талқин намуд. Занҳои аз азияти чинсӣ шикоят карда, одатан бо қасоси қордиҳандагон ва инчунин беобрӯгӣ аз тарафи хонаводаҳо ва ҷамоатчиғиашон рӯ ба рӯ гардиданд.

Ҳуқуқи фароварӣ: Ҳукумат мудохила бар ҳуқуқи шахсон ва ҷуфтҳои хонадор оид ба тасмири озод ва бомасъулият дар бобати адад, ҷойдихӣ ва замони доштани кӯдакон ва доштани маълумоту василаи он озод аз таъбиз, маҷбурият ва хушунат нанамуд. Қолабҳои анъанавӣ занону духтаронро аз дарёфти маълумот оид ба авлоддорӣ пешгири кардаанд.

Таъбиз: Қонун музди баробари зану мардро барои иҷрои қори якхела дар назар дорад, вале саддҳои фарҳангӣ ба маҳдуд сохтани имконоти мавҷударо барои занон идома ёфт (қисми 7.г нигаред). Қордиҳандагон занонро маҷбур ба изофақорӣ бедуни музди иловагӣ мекарданд. Мутобиқи гузориши Бонки Ҷаҳонӣ, тахти унвони *Занон, соҳибқорӣ ва қонун дар 2014*, занону мардон ҳуқуқи масовӣ бар молиқият доштанд, агарчи занон ба қаратҳо камтар аз мардон соҳиби молиқият буданд. Шумораи барзиёди муҳоҷирини мардинаи меҳнатӣ дар Русия ва дигар манотиқи Осиёи Марказӣ, ки зиёде аз онҳо аз ӯҳдаи фиристодани пул ва ё боз гаштан ба хона набароманд, фишори иқтисодиро бар заноне, ки ҳам худ ва ҳам фарзандҳоро бояд таъмин мекарданд афзуд ва ба бетавозунии бузурги чинсӣ дар миёни аҳоли расонд.

Дар натиҷаи нугувории вазъи шуғл ва фишори хонаводагӣ, занон зуд-зуд тарқи таҳсил намуда ба хонадорӣ водор шуданд. Қонун аз ҳуқуқи занон дар издивоҷ ва умури оилавӣ ҳимоят мекунад, вале хонаводаҳо аксаран духтарони наврасро бар муқобили ҳошишашон ба издивоҷ маҷбур мекарданд. Бо сабаби бочҳои қалонҳаҷми ақди никоҳи шаҳравандӣ ва аҳзи қудрати бештари мард дар никоҳи мазҳабӣ гирифтани ҷои онҳо аз тарафи никоҳи

мазҳабӣ маъмул гаштааст. Дар сурати никоҳи мазҳабӣ, ки ҳукумат сабташро надорад, ҳангоми талоқ, мардон танҳо бо тазаккури иборат дар ҳузури ду шохид аз занҳояшон ҷудо мешаванд. Инчунин шавҳарон барои пешгирӣ аз дастрасии занон ба молу мулки оилавӣ ва ғайра ҳаққу ҳуқуқ дар сурати талоқ, никоҳи мазҳабиро афзалтар мешуморанд. Адади талоқ додани мардон ба завҷаҳояшон ба воситаи паёми телефонӣ баъд аз он, ки дар соли 2011 Шӯрои Уламо бо фатвои хеш онро дар амал нораво донист, коҳиш ёфт.

Фатвои аз соли 2004-ми Шӯрои Уламо, ки адои намози занони аҳли Ҷанафияро дар масҷидҳо манъ намуда буд, дар асар боқӣ монд. Бо вучуди ғайриқонунӣ будани ин амал маросимҳои мазҳабӣ инчун бисёрзаниро имконпазир сохт. СҶД арзёбӣ намуданд, ки тахминан 10 фоизи мардон ба амали бисёрзанӣ даст зада буданд. Дар бисёре аз ин мавридҳои бисёрзанӣ арӯсон дар синни ноболиғ буданд.

Издивочи дуҷуму сеюм, ки ғайрирасмӣ ҳастанд, ба таври афзоишбанд маъмул боқӣ мондаанд, ки дар он сурат занҳо маҳрум аз ҷойгоҳи қонунӣ ва ҳуқуқ ва фарзандонаш низ берун аз ҷойгоҳи қонунӣ ва ҳуқуқ мемонанд.

Қонуни мерос занонро таъйиз намекунад, агарчи дар амал тақсими меросҳо бештар ба таври нобаробар ба ҷоидаи писарон анҷом меёбанд. Бар иловаи он, бисёре аз мардон дороиашонро бо волидайнӣ худ ва ё дигар аъзои оила пинҳон мекунад. Дар сурати талоқ, онҳо бедорой буданашону напардохтани ҳаққи кӯдакон ва ё дигар навъи ҷубронпулиро даъво менамоянд.

Вазорати корҳои дохилӣ аз барномаи афзоиш додани намояндагии афсарони зан дар органҳои ҳифзи ҳуқуқ дастгирӣ намуд.

Кӯдакон

Бақайдгирии таваллуд: Кӯдакон шаҳрвандиашонро аз зода шудан дар дохилӣ кишвар ва волидайнӣ худ мустаҳақ мешаванд. Ҳукумат бояд ҳар зоишро ба қайд гирад. Азбаски дастрасӣ ба Хадамоти ҷамъиятӣ, аз ҷумла маориф бақайдгирии таваллудро талаб месозад, бисёре аз волидайн то рафтани кӯдак ба мактаб барои ба қайд гирифтани он мунтазир шудаанд.

Маориф. Таҳсили озоду саросарии ҳамагонӣ то синни 16 солагӣ ва ё ҳатми синфи 9 ҳатмӣ мебошад. Ҳазинаи кӯдакони созмони миллал (UNICEF) ишора намудааст, ки ҳозирӣ дар синфҳои ибтидоӣ дар мактаб умуман хуб аст, вале духтарон ба вазъи номусоид дучор мешаванд ҳангоме, ки хонаводаҳо онҳоро баъд аз ҳатми мактаби ибтидоӣ барои нигоҳубини атфоли хурд ва ё корҳои зироатӣ аз мактаб боз мехонанд. Хонаводаҳо бештар ба идомаи таҳсили писарон аз духтарон дида маблағгузорӣ карданду боварӣ доранд, ки писарони таҳсили хуб дошта ғами хонавода ва волидайнро дар пирӣ зиёдтар хӯрда метавонанд.

Тадқиқоти соли 2014 тазаккур намуд, ки тарки таҳсил дар миёни занон бештар буд. Таҳлилҳо нишон доданд, ки дар охири таҳсили ҳатмӣ нишондиҳандаи тарки таҳсили духтарон ба ҳисоби миёна 24 фоиз буд дар ҳоле, ки ҳамон адад миёни писарон 21 фоизро нишон дод. Тарки мактаб аз тарафи духтарон дар синфҳои 10 ва 11 баробар ба 14 фоиз дар муқобили 5 фоиз миёни писарон дида шуд.

Муносибати бераҳмона бо кӯдак: Кумитаи умури занону кӯдакон ва идораҳои минтақавии ҳимоят аз ҳуқуқи кӯдакон масъули саруқор бо мушкилоти хушунат нисбати кӯдакон мебошанд. Духтарони ҳадафи хушунат қарор гирифтаанд метавонанд аз якҷанд марказҳо дар сар то сари кишвар ҳамдастӣ чӯянд. Ассосиатсияи занҳои илмӣ Тоҷикистон, ки аз тарафи UNICEF ва идораи раиси шаҳри Душанбе дастгирӣ мешавад, ҳатти очили телефониро барои машваратҳои бепули ҳуқуқӣ ва равонӣ ба духтарони ҳадафи хушунат қарор гирифта ташкил намуд. Валекин маблағгузори ва тавоноии чунин барномаҳо маҳдуд мебошанд. Барномаи панҷсолаи маркази дастгирӣ аз духтарон аз барои камбудии маблағ дар соли дуввӯми худ ҳотима ёфт.

Издивочи барвақту маҷбури. Синни ҳади ақали қонунии издивоч барои марду зан 18 сол аст. Дар баъзе аз мавридҳои истисноӣ, ки онро судя ташхис мекунад, масалан дар сурати ҳомиладор шудан ин ҷуфти мазкур метавонад ба суд аризаи поён овардани ин ҳадро то 17 солагӣ бисупорад. Издивочи синни поёнтар аз ҳади таъиншуда дар деҳот бештар буд. Бисёре аз волидайн духтаронашонро маҷбур карданд, то онҳо мактабро рост баъд аз синфи 9 тарк кунанд. Дар ин сурат волидайн боварӣ доштанд, ки духтарони онҳо аллакай соҳиби донишу малакаи кофӣ гаштаанд ба мисоли таомпазӣ ва ё чеварӣ, то манбаъи даромадашонро дар зиндагии ояндашон дарёбанд.

Қонун возеҳона издивочи маҷбурии духтарони поён аз синни 18 ва ақди никоҳ бо духтарони ҷавонтар аз 18-ро манъ мекунад. Издивочи барвақту маҷбури ба ҷазои то 6 моҳи зиндон ва издивочи маҷбури метавонад бо ҳукми то 5 соли зиндон ҳулоса гардад. Дар аксари вақт қонун издивочи барвақтро танҳо бо бастанӣ ҷарима ҷазо медиҳад. Азбаски ҷуфти мазкур дар сурати якеи аз онҳо ба синни 18 нарасидан бисёриҳо ба рӯҳониёни маҳаллӣ барои анҷоми маросими арӯсӣ мурочиат мекунанд. Бедуни шаҳодатномаи шаҳрвандии қайди никоҳ арӯс танҳо ҳуқуқи хурди қонуниро дорост.

СҶД иддао карданд, ки дар давоми сол шӯъбаҳои минтақавии маориф ва муаллимони мактаб дар водор кардани волидайн барои нагирифтани духтаронашон аз мактаб ғаъол буданд. СҶД иддао намуданд, ки дар баъзе ноҳияҳо вазъият дар ин соҳа бештар гардидааст. Дар давоми солҳои охир давлат қисман дар ҳалли ин масъала қор намуд ва аз муллоҳо тақозо кард, то ҳангоми татбиқи маросими динӣ шаҳодатномаи ақди никоҳро талаб намоянд. Бо вучуди он ин дастур босамар татбиқ намегардид ва муллоҳо ақди мазҳабии никоҳро дар маросими берун аз назорати хусусӣ анҷом медоданд.

Истеъмори чинсии кӯдакон: Қонун истеъмори чинсии кӯдакон ва порнографияи кӯдакиро манъ кардааст. Органҳои ҳифзи ҳуқуқ парвандаҳои истеъмори тичоратии

чинсии кӯдаконро тафтиш карданд, вале оmore оид ба шумораи ба ҷавобгарӣ кашидашудагон ва ё маҳкумшудагон муҳайё набуд. Синни ҳадди ақалли алоқаи боризоияти ҷинсӣ 16 сол аст. Маълумоте, ки аз иштироки васеи кӯдакон дар фаҳш хабар бидиҳад, вучуд надошт. Кишвар чун макони саёҳати ҳадафи алоқаи ҷинсӣ бо кӯдак доштан набуд.

Рабоиши байналмилали кӯдак: Кишвар узви конвенсияи соли 1980 Гаага оид ба ҷанбаҳои рабоиши байналмилалии кӯдак нест.

Зидди яҳудият (Антисемитизм)

Дар кишвар гузориши оид ба зидди яҳудият мавҷуд набуд. Ҷамъияти камшумори яҳудиён ҷои ибодатро доштанд ва ба фишори ошқорои ҳукумат ва ё дигар фишори иҷтимоӣ мавоҷеҳ нашуданд. Муҳоҷирати онҳо ба дигар кишварҳо давом ёфт.

Қочоқи афрод

Ба гузориши Департаменти Давлатӣ оид ба Қочоқи Афрод нигаред.
www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

Шахсони дорои маъҷубӣ

Қонуни ҳифзи иҷтимоии ашхоси маъҷуб ба шахсоне, ки ё маъҷубии ҷисмонӣ ва ё равонӣ доранд, тааллуқ дорад ба шумули маъҷубияти ҳиссӣ ва ё рушдӣ. Қонун таъҷизо ба муқобили шахсони маъҷубӣ дошта, дар корёбӣ, таҳсил ва дастрасӣ ба тандурустӣ ва дигар ҳадамоти давлатиро манъ мекунад, валекин дар умум муассисаҳои давлатию хусусӣ барои татбиқи ин қонунҳо манобеъи кофӣ муҳайё накарданд. Қонун талаб мекунад, ки иморатҳои давлатӣ, мактабҳо, беморхонаҳо, воситаҳои нақлиёт, ба шумули мусофирати ҳавоӣ барои шахсони маъҷубӣ дошта дастрас бошанд, вале ҳукумат ин моддаҳоро иҷро накард.

Бисёре аз кӯдакони маъҷуб тавони ба мактаб рафтандро надоштанд, зеро духтурон онҳоро чун аз ҷиҳати тиббӣ муносиб баррасӣ накарданд. Кӯдакони аз ҷиҳати тиббӣ номуносиб имкони рафтанд ба мактабҳои махсуси давлатӣ барои шахсони маъҷубии ҷисмонӣ ва равонӣ доштанд. Нозирин қайд намуданд, ки зарфияти ин муассисаҳо шояд мутобиқи меъёр ҷавобгу набуд. Мактабҳои умумӣ ва ҳамагонӣ як барномаи дарсиро барои ашхоси маъҷуб истифода менамоянд. Духтурон фанҳои қобили омӯзишро таъин карда, директорони мактабҳои давлатӣ метавонанд бо иҷозати худ талаботро барои гузариш ба синфи оянда тағир диҳанд. Ба баъзе аз кӯдакони муқабало бар синдроми Даун ва ё аутизм иштироки

дарсҳои умумӣ иҷозат дода шудааст. То 10 фоиз хонаводаҳо кӯдакони маъҷубро дар хона нигоҳ дошта барояшон таҳсилоти хонагӣ ва ё мураббихо таъмин намуданд.

Ҳукумат нисбати Комиссияи риояи ҳуқуқи байналмиллалӣ башар, Чамъияти маъҷубон ва сохторҳои ҳукумати маҳаллии муҳофизат аз ҳуқуқи маъҷубон масъулият нишон медиҳад. Агарчи ҳукумат муассисаҳои зисти якҷо ва табобати маъҷубонро нигоҳ дошт, дастгирии молии онҳо маҳдуд ва шароити онҳо бад буданд.

Ақаллиятҳои миллӣ/ наҷодӣ/ қавмӣ

Баъзе гузоришҳо расиданд роҷеъ ба азият додани узбекҳову афғонҳо аз тарафи органҳои ҳифзи ҳуқуқ.

Таъқиботи иҷтимоӣ, таъбиз ва аъмоли хушунат бар асоси ҷанбагирии ҷинсӣ ва хуввияти ҷинсӣ

Агарчи рафтори ҳамҷинсгарой дар кишвар, дар ҳамон синне, ки равобита байни ҷинсҳои муҳолиф иҷоза доранд қонунӣ аст, валекин қонун ҳеҷ ҳимояти ҳуқуқиро дар муқобили таъбиз дар назар надорад. Аъмоли зидди ҳамҷинсӣ ва таҳаммули хурди ҷомеа нисбати ҳамҷинсгароеи марду зан, шахсони мансуб бар ҷинсияти наринаву модина ва шахсони ҳамҷинсгаро, дучинса ва таъғири ҷинс намуда (LGBTI) фурсати тангери барои он ашхос барои ифшои ҷинсияташон фароҳам сохт. Дар саросари кишвар гузоришҳо аз азияти ҷисмониву равонии мансубини LGBTI ба шумули кормандони пулис расиданд.

Қонуни зидди таъбизи ҷанбагирӣ бар асоси ҷинсият ва ё хуввияти ҷинсӣ вуҷуд нест ва мансубини LGBTI осеббинандагони азияти пулис буда мавриди таҳдидҳои лату кӯбӣ оммавӣ қарор гирифтаанд. Фаъолиятҳои чамъиятӣ ба намояндагӣ аз онҳо маҳдуд буд. Намояндагони доираи якҷаҷинсҳо шикоят кардаанд, ки кормандони органҳои ҳифзи ҳуқуқ бо таҳдиди ифшои фаъолиятҳои ба оилаву кордихандаҳояшон, аз онҳо пул меситонданд. Ҷиноятҳо бар асоси нафрат ба муқобили мансубини иҷтимоӣ LGBTI бечавоб монданд. Намояндагони LGBTI иддао доштанд, ки таъминкунандагони тандурустӣ ашхоси аҳли LGBTI-ро мавриди таъбизу азият қарор доданд.

Дар моҳи май Бунёди умумичаҳонии мубориза алайҳи СПИД, сил (туберкулёз) ва вараҷа (малярия) гузоришро бо изҳори он, ки дар кишвари 30000 шахсони аҳли гурӯҳи LGBTI вуҷуд дорад, нашр намуд. Вазорати тандурустӣ ин ададро бо далели он, ки ин шумора борҳо хурдтар аст рад намуд аммо кадом оморо дар ин бобат муҳайё насохт.

Дар моҳи апрел як сокин 55 солаи ш. Душанбе ки аз аҳли LGBTI буд дар ноҳияи Шоҳмансур кушта шуд. Вазорати корҳои дохилӣ хабар дод, ки ду гумонбарро дар робита ба ин куштор боздошт кардааст. Вазорат дар робита ба тафтишот ҳеҷ изҳороте накард.

Ахзи санади нав барои шахси тағири ҷинс намуда аз давлат мушкил буд. Қонун тағири ҷинсро дар асноди ҳуввияти шахсӣ, дар сурате агар муассисаи тиббӣ санади лозимаро бидиҳад, иҷозат медиҳад. Азбаски санаде аз ин қабил вучуд надорад, тағири ҳуввият тибқи ҷинси мувофиқ, барои ашхоси табдили ҷинс намуда номумкин буд. Ин ҳолат мушкилотро дар ҳар мавқеи, ки талаби ҳуввияти расмиро мекард эҷод намуда, метавонист шахсро аз сафар ба хориҷ бо далели гирифта натавонистани шиносномаи нав, боз дорад.

СПИД ва нанги ҷамъиятӣ

Дар кишвар таъбиз нисбати шахсони мубтало бар СПИД буда вучуд дошт. Мувофиқи тадқиқоти демографию тансиҳатии соли 2014, 73 фоизи афроде пурсидашуда аз рафтори таъбизомез бар муқобили шахсони ба СПИД гирифта гашта хабар доданд. Президент Раҳмон дар моҳи март соли 2014 ислоҳоти қонуниро ба қонуни вуруд, мондан ва истиқомати ашхоси гирифта ба СПИД дар кишварро имзо намуд. Ин ислоҳот санҷиши ҳатмии СПИД-ро барои хориҷӣ бекор кард, ки дар натиҷа ҳар гуна маҳдудиятҳо барои вуруд, мондан ва истиқомати ашхоси гирифта ба СПИД аз байн рафтанд.

Давлат санҷиши бепули СПИД-ро дар 140 муассиса муҳайё кард, ки иттилоъ дар бораи шарик ҳатмӣ ва бе ифшои номаш буд. Созмони ҷаҳонии тандурустӣ қайд кард, ки қормандони расмӣ муназзам санҷиши СПИД-ро ба маҳбусон, аскарон, кӯдакони оворагард, муҳочирон ва шахсони ҷӯи раводид, маскан ва ё шаҳрвандӣ пешкаш кардаанд.

Аз сабаби қадаған будани муҳокимаи тарбияи муносиботи ҷинсӣ ва ҳиссиёти муравваҷ бар зидди истифода аз презервативҳо, осебпазирии занон ба сирояти СПИД меафзуд. Занон дар миёни бо СПИД сироятшудагон чун ақаллият боқӣ монданд, агарчи мавридҳои сироят шудани онҳо афзуд. Маркази миллии давлатии СПИД-и назди вазорати тандурустӣ дар нимаи аввали сол 580 мавриди сирояти СПИД-ро кашф намуд, ки аз онҳо 370 нафарашон мард ва 214 нафарашон занон буданд. Дар ҷамъ 7142 ҳодисаи расман бақайдгирифташудаи сироят бо СПИД буд, ки аз он 4953 нафар мардҳо ва 2189 нафарашон занон буданд.

Қисми 7. Ҳуқуқи қоргарон

а. Озодии анҷуман ва ҳаққи музокироти дастаҷамъӣ

Қонун ҳуқуқи ташкил ва пайвастан ба иттиҳодияҳои мустақилро таъмин мекунад валекин сабти ҳамагуна СҒД-ҳо ба шумули иттифоқҳои касабаро талаб менамояд. Қонун инчунин дар назар дорад, ки фаъолияти иттифоқҳои озод аз мудохила ба истиснои мавридҳои “аз тарафи қонун мушаххас гардида” аст, аммо қонун он мавридҳоро ташхис намекунад. Коргарон ҳаққи эътисобро доранд, вале қонуни сафорой талаб мекунад, ки митингҳо ва дигар аъмоли оммавӣ бояд иҷозати пешакии расмӣ дошта бошанд, ки он тавоноии иттифоқҳои касабаро дар ташкили митинги тазоҳурот маҳдуд месозад. Қонун ҳаққи ташкили музокироти дастаҷамъиро таъмин мекунад, вале он мушаххас таъбири зидди иттифоқҳои касабаро манъ намекунад.

Коргарон ба иттифоқҳо пайвастанд, вале ҳукумат ҷиҳати татбиқи таъсири намоёне бар меҳнати муташаккил ба шумули таъсир бар интиҳоби раҳбарони иттифоқҳо аз васоили ғайрирасмӣ истифода намуд. Федератсияи марказии иттифоқҳои касабай Тоҷикистон манфиатҳои коргаронро самаранок намояндагӣ накард. Баъзе гузоришҳо буданд, ки ҳукумат баъзе аз шахрвандонро барои пайвастан ба иттифоқҳо аз тарафи давлат тарафдоришуда водор намуда, садди роҳи ташкили иттифоқҳои мустақил мешуд. Мувофиқи маълумоти созмони байналмиллалии меҳнат, 1,3 миллион одам ба иттифоқҳо тааллуқ доштанд. Гузорише, ки оид ба таъбири зидди иттифоқҳо хабар меод, вучуд надошт.

Шаҳрвандон аз тарси қасосгирии ҳукумат ба эътисоб майл надоштанд. Қарорҳои музокироти дастаҷамъӣ 90 фоизи коргаронро фаро гирифт. Коргарони хориҷӣ, хусусан хитойҳо, дар баъзе мавридҳо муомилаи афзалтарро дар баҳсҳои меҳнатӣ соҳиб шуданд.

Давлат пурра иттифоқҳои касоба ва дигар иттифоқҳоро назорат мекунад. Гузорише аз таҳдид ё хушунати идороти давлатӣ бар зидди иттифоқҳои касоба мавҷуд нест, валекин аз тарси қасоси ҳукумат иттифоқҳо талабҳои маҳдуде дар амри ҳифзи ҳуқуқи коргарон иброз доштанд. Аксари даъвоҳои коргарон бо миёнчигарии иттифоқ байни коргару кордиханда ҳал гардиданд.

СҒД-ҳои меҳнатӣ ҳамчун созмони меҳнати таъиннашуда дар амри ҳимоят аз ҳуқуқи коргар нақши хурдERO бозиданд.

б. Манъи меҳнати зӯрӣ ва ё маҷбури

Қонун ҳар шакли меҳнати зӯрӣ ва ё маҷбуриро ба шумули меҳнати кӯдакон ба истиснои мавридҳои аз тарафи қонун муайяншуда манъ мекунад. Манобеъ, бозрасӣ ва ислоҳсозӣ нобаробар буданд. Қонун ҳам истисмори зӯрии ҷинсӣ ва ҳам меҳнати маҷбуриро манъ

карда, ҷазои аз 5 то 15 соли зиндонро дар назар мегирад. Ин ҷазоҳо ба ҳадди кофӣ дақиқу мутаносиб бо дигар ҷиноятҳои ҷиддӣ чун таҷовуз ба номус буданд.

Ҳукумат дар пешрафти худ дар кам кардани истифодаи меҳнати маҷбурӣ ҳангоми ғуночини ҳосили пахта идома дод. Бо сабаби камии маблағ намояндагони СҒД-ҳо ғуночини ҳосили пахтаро назорат карда натавонистанд. Дар солҳои гузашта ҳукумат намояндагонии вазорати меҳнатро барои ҳамроҳии намояндагони Созмони байналмилалӣ муҳоҷират дар вақти ғуночини ҳосили пахта барои мулоқот бо кормандони расмӣ маҳаллӣ дар навоҳии пахтакор барои татбиқи қонуни манъи меҳнати маҷбурӣ ва меҳнати кӯдакон таъин мекард.

Дар моҳи апрел суди шаҳри Хучанд ду занро барои қочоқи афрод, якеашро ба ҳашт сол ва дигареро ба 12 соли зиндон маҳкум кард. Ин ду зан ҷавонзанонро бо мақсади истисмори ҷинсӣ аз Хучанд ба Дубай интиқол доданд. Баъди бозгашт ду нафар аз он ҷавонзанон барои ёрӣ ба мақомот муроҷиат карданд. Парванда то охири сол дар ҳоли иҷроиш монда буд.

Инчунин ба гузориши Департаменти Давлатӣ оид Қочоқи Афрод нигаред.
www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

в. Манъи меҳнати кӯдакон ва музди ҳадди ақал барои истиҳдом ба кор

Синни ҳадди ақали кор барои кӯдакон 16 сол муқаррар шудааст, агарчи кӯдакон метавонанд бо иҷозати махсуси иттифоқи касаба аз синни 15 солагӣ ҳам кор кунанд. Мувофиқи қонун ҷавонони синнашон поён аз 18 метавонанд на бештар аз 6 соат рӯзе ва ё 36 соат ҳафтае кор кунанд. Кӯдакони аз синни 7 сола боло метавонанд дар кори хона ва корҳои зироатӣ, ки он алоҳида чун ёрӣ ба оила ташреҳ шудааст. Бисёре синнашон поён аз 10 сол дар бозор ва ё дар кӯчаҳо машғули фурӯши аҷзо ҳастанд. Мавридҳои зиёдтарини истифода аз меҳнати кӯдак дар хона ва дар сектори зироатӣ буд.

Масъулияти татбиқи қонуни оид ба меҳнати кӯдакон бар дӯши прокуратураи генералӣ, вазорати адлия, вазорати ҳифзи иҷтимоӣ, вазорати корҳои дохилӣ ва идораҳои дахлдори маҳаллӣ ва ноҳиявӣ аст. Иттифоқҳо ҳам барои гузориш додан аз вайронкориҳо дар истифода аз меҳнати хурдсолон масъул ҳастанд. Шаҳрвандон низ масъалаҳои ҳалношудаи миёни иттифоқҳоро кордихандагонро барои тафтиш ба прокуратураи генералӣ мебаранд.

Азбаски аксари кӯдакон ба истиснои *ёрдам ба оила* кор мекарданд танҳо чанд хабарӣ вайронкунии қонун буд. Инчунин хабарҳои буданд, ки мақомоти масъул ба хизмати аскарӣ наврасони поён аз синни 18-ро аз маҳалоти ҷамъиятӣ рабуда онҳоро бо мақсади

пурра намудани талаби ноҳиявии сафарбарӣ барои иҷрои хизмати аскарӣ маҷбур кардаанд.

Ҳукумат қонунҳои меҳнатро татбиқ намуда, бо Созмони байналмилали муҳоҷират барои пешгирии истифода аз меҳнати маҷбурии кӯдакон ҳангоми ҳосили тирамоҳи ғуночини пахта ҳамкорӣ намуд. Бо вучуди он, гузоришҳои ҷудогонае буданд, ки аз истисмори кӯдакон дар зироат хабар додаанд. Ба таври умумӣ, мавридҳои меҳнати маҷбурии кӯдакон дар чидани ҳосили пахта ба таври чашмгир коҳиш ёфта, арзёбии СБМ нишон дод, ки ҳукумати маҳаллӣ ва марказӣ ҷазои аксари ин вайронкорихоро додаанд. Ҳукумат 9 ҷаримаи ба кормандони меҳнати кӯдаконро истифодакарда бастаро ба маблағи умумии 7200 сомонӣ (\$1,470) аз вайронкорҳо ситонид.

Комиссияи байнивазирати муборизаи зидди қочоқи афрод раҳнамудеро бо такрори мамнӯбиятҳои мавҷуда дар байни мақомоти маҳаллӣ интишор намуд. Созмонҳои ғайридавлатии аз тарафи давлат тасдиқшуда ғуночини ҳосили пахтаро назорат мекарданд. Ин СҒД бо ҳамкориҳои давлат диданҳои назоратии намояндагонро аз пахтазорҳо ва мактабҳо анҷом доданд. Кормандони ҳукумат бо ҳамроҳӣ кардани намояндагони СБМ ба мақомоти маҳаллӣ, аз мамнӯбиятҳои зидди истифодаи меҳнати маҷбурии кӯдакон такрор мекарданд. Сафари дипломатҳо ба саҳроҳо, мушоҳидоти нозиринро оид ба натиҷа додани кӯшишҳои ҳукумат, дар коҳиш додани чашмгири истифодаи меҳнати маҷбурии кӯдакон, тасдиқ намуданд.

г. Таъбиз дар робита бо шуғл ва ё касбу кор

Қонун таъбизро бар асоси наҷод, чинс, маъҷубият, забон, ҷанбагирии чинсӣ, ташхиси чинс, статуси мусбати СПИД, дигар бемориҳои гузаранда ё вазъи иҷтимоӣ манъ мекунад. Шикоятҳои расмӣ аз чунин гуна таъбизҳо дар робита бо шуғл ва касбу кор вучуд надоштанд. Ба ин нигоҳ накарда, кордихандагон дар муқобили шахсон бар асоси ҷанбагирии чинсӣ, статуси мусбати СПИД таъбиз намуда, пулис ба таври умум қонунро татбиқ накард. Шахсони аҳли LGBTI ва шахсони дорои статуси мусбати СПИД аз тарси азият кормандони ҳифзи ҳуқуқ ва боварӣ бар он, ки пулис ба ҳеч иқдоме намерадозад, шикоят накарданро авлотар донистанд.

Қонун ба занон гирифтани музди баробари корро бо мардон барои меҳнати баробар пешбинӣ намудааст аммо монеаҳои фарҳангӣ ба маҳдуд сохтани имконоти касбиро барои занон идома бахшиданд. Кордихандагон занонро ба кор изофи бе пардхти музди иловагӣ маҷбур мекарданд.

д. Шароитҳои муносиби кор

Музди ҳадди ақалли моҳона 250 сомонӣ (\$50) буд, ва нафақаи ҳадди ақал 130 сомонӣ (\$26) буд.

Баъзе муассисаҳо музди коргаронашонро бо маҳсулоти хуроқворӣ чуброн карданд, ки кормандон он маҳсулотро ё дар бозорҳои маҳаллӣ фурухтанд ва ё ба маҳсулоти дигар алиш намуданд. Аз моҳи август ба ин тараф ҳукумат меъёри ҳадди ақали зиндагиро ба миқдори сабади истеъмоли мусодиф ба 153 сомонӣ (\$31) муайян кард. Ҳукумат ҳатти расмӣ камбизоати ро доро набуд.

Дар кишвар манъи расмӣ изофакорӣ беҳаддӣ маҷбурӣ нест. Қонун вазифадор месозад, ки ду соати аввали изофакорӣ бояд ба миқдори якуним баробари музд ва соатҳои беш аз он ба миқдори ду баробар зиёд пардохта шавад.

Чаримаҳо, тафтишҳо ва барқарорсозӣҳои қонун номусоид буданд. Чаримаҳо барои вайронкорӣ, ба шумули чаримаҳо ба аз 800 то 1200 сомонӣ (\$163 to \$250) мусоид буданд, вале қоидаҳо татбиқ нагаштанд ва ҳукумат музди изофакорӣ кормандонашро напардохт. Пардохти ҳаққи изофакорӣ дар ҳамаи секторҳои истифода аз қувваи кори мутаноқиз буд. Вазорати молия чихатҳои молии қонуни меҳнатро татбиқ ва оҷонсии назорати молии дастгоҳи президент чихатҳои дигари ин қонунро назорат мекунанд.

Қонунҳои ҳастанд, ки меъёрҳои нисбатан дақиқи тандурустӣ ва беҳатариро эҷод менамоянд. Қонун ба коргарон иҷозат медиҳад, то он худро аз шароити хатарнок, бе таҳдиди маҳрум гардидан аз кор, берун созанд. Кумитаи давлатии назорати техникии назди Шӯрои вазирон масъули татбиқи меъёрҳои тандурустӣ ва беҳатарӣ мебошад. Ҳукумат пурра мутобиқи ин меъёрҳо амал накард ва қисман аз барои фасодкорӣ ва маоши ками инспекторҳо. Танҳо чанде аз коргарон худро аз шароити хатарнок дур карданд.

Дехқонон ва коргарони зироатӣ, ки 75 фоизи қувваи корро дар кишвар ташкил медиҳанд, ба меҳнат дар шроитҳои душвор идома доданд. Низомии назорат ва ё танзими шароити кор дар сектори зироатӣ вучуд надошт. Музд поён буда, бисёре аз коргарон муздашонро бо мол гирифтанд. Бо вучуди баъзе аз тағирот ҳукумат дар иҷрои ислоҳи васеъ дар соҳаи мулку замин ноком монд ва ба маҳдуд кардани тавоноии худ барои ҳифзи ҳуқуқи коргарони зироатӣ идома дод.